

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Міжнародних економічних відносин»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за другим (магістерським) рівнем вищої
освіти
на тему:
**«Стратегії економічного розвитку нових індустріальних країн:
досвід для України»**

Виконала здобувачка вищої освіти
2 курсу, групи МЕВ-23м-1
ОПП «Міжнародна економіка та
бізнес»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»

_____ Іштемірова Ш.
« ____ » _____ 2024 р.

Керівник роботи
д.е.н., професор
_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2024 р.

Рецензент к-т екон. н., доцент
_____ Ілона АНДРОЩУК

Анотація

Стратегії економічного розвитку нових індустріальних країн: досвід для України. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня «магістр» за освітньо-професійною програмою «Міжнародна економіка та бізнес» зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» – Центральноукраїнський національний технічний університет. – Кропивницький. – 2024.

У роботі досліджено особливості економічного розвитку та класифікації нових індустріальних країн. Систематизовано теоретичні положення щодо ролі стратегії розвитку в забезпеченні економічного зростання країн. Визначено місце нових індустріальних країн у глобальній економіці. Проаналізовано промислову політику нових індустріальних країн як складову стратегії національного розвитку. Визначено особливості економічного розвитку нових індустріальних країн «першої хвилі». Проаналізовано стратегії розвитку нових індустріальних країн «четвертої хвилі». Оцінено потенціал економічного зростання в Україні в контексті використання азійського досвіду. Обґрунтовано концептуальні засади формування стратегії економічного розвитку України з урахуванням досвіду азійських країн.

Ключові слова: стратегія розвитку, економічне зростання, промислова політика, експортна орієнтація, імпортозаміщення

Annotation

Strategies of Economic Development of New Industrial Countries: Experience for Ukraine. – Manuscript.

Qualification work on obtaining a higher education degree "Master" in the educational-professional program "International Economy and Business" in the specialty "International Economic Relations". – 2024.

The master's thesis examines the features of economic development and classification of newly industrialized countries. Systematizes theoretical provisions on the role of development strategy in ensuring economic growth of countries. Determines the place of newly industrialized countries in the global economy. Analyzes the industrial policy of newly industrialized countries as a component of the national development strategy. Determines the features of economic development of newly industrialized countries of the "first wave". Analyzes the development strategies of newly industrialized countries of the "fourth wave". Assesses the potential of economic growth in Ukraine in the context of using Asian experience. Justifies the conceptual principles of forming a strategy for economic development of Ukraine taking into account the experience of Asian countries.

Keywords: development strategy, economic growth, industrial policy, export orientation, import substitution

Зміст

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ НОВИХ ІНДУСТРІАЛЬНИХ КРАЇН	9
1.1. Нові індустріальні країни: особливості економічного розвитку та класифікація	9
1.2. Поняття стратегії розвитку та її роль у забезпеченні економічного зростання країн	15
1.3. Місце нових індустріальних країн у глобальній економіці	21
Висновки до розділу	29
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ НОВИХ ІНДУСТРІАЛЬНИХ КРАЇН.....	32
2.1. Промислова політика нових індустріальних країн як складова стратегій національного розвитку	32
2.2. Особливості економічного розвитку нових індустріальних країн «першої хвилі».....	40
2.3. Стратегії розвитку нових індустріальних країн «четвертої хвилі».....	52
Висновки до розділу	60
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПРИШВИДШЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ДОСВІДУ НОВИХ ІНДУСТРІАЛЬНИХ КРАЇН	63
3.1. Оцінка потенціалу економічного зростання в Україні в контексті використання азійського досвіду	63
3.2. Концептуальні засади формування стратегії економічного розвитку України з урахуванням досвіду азійських країн	72
Висновки до розділу	81
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88

Вступ

Актуальність теми. Швидка індустріалізація стала основною характеристикою економічного розвитку країн Східної Азії. Економічне зростання нових індустріальних країн, зокрема Гонконгу, Південної Кореї, Сінгапуру, Тайваню, та країн наступних «хвиль» індустріалізації відбувалося прискореними темпами завдяки експортній орієнтації та моделі спеціалізації, яка забезпечила перехід промисловості від виробництва від простих продуктів до високотехнологічних. Нові індустріальні країни змогли скоротити відставання від провідних розвинених країн, реалізувавши ефективну промислову політику відповідно до своїх порівняльних переваг.

Попри те, що стимулювання розвитку та зростання промислового сектора стало пріоритетом у більшості країн, що розвиваються після Другої світової війни, промисловий сектор нерівномірно розвивався в основних регіонах світу. Регіон Східної Азії розглядається як приклад позитивних та високих темпів економічного зростання на основі ефективної промислової політики азіатських нових індустріальних країн, яка поєднувала заходи з підтримки експортної орієнтації підприємств та стимулювання імпортозаміщення. Важливим чинником успіху нових індустріальних країн також стала провідна роль держави, удосконалення законодавства, формування сприятливого інституційного середовища для розвитку бізнесу, інвестиційної та інноваційної діяльності.

Зважаючи на поглиблення кризових явищ в умовах війни та труднощі, які доведеться долати в період повоєнної відбудови, пошук ефективних інструментів та засобів пришвидшення темпів економічного зростання України є надзвичайно актуальним завданням. Хоча українська економіка характеризується зниженням обсягів промислового виробництва, погіршенням динаміки та структури експорту товарів, незабезпеченістю інвестиційними ресурсами та низьким рівнем інвестування переробної промисловості, загалом економічний потенціал України є кращим, порівняно з тим, який мали нові індустріальні країни на початку реалізації своїх стратегій розвитку. Відповідно, не йдеться про повне перенесення східноазіатської моделі в Україну, оскільки

достатньо визначити ключові детермінанти успіху реалізації промислової політики та адаптувати відповідні інституційні, організаційні та економічні інструменти її реалізації до українських реалій.

Метою роботи є визначення напрямів застосування в Україні досвіду реалізації стратегій економічного розвитку нових індустріальних країн.

Відповідно до мети окреслено **завдання**:

- вивчення особливостей економічного розвитку та класифікації нових індустріальних країн;
- систематизація теоретичних положень щодо ролі стратегії розвитку в забезпеченні економічного зростання країн;
- визначення місця нових індустріальних країн у глобальній економіці;
- аналіз промислової політики нових індустріальних країн як складової стратегії національного розвитку;
- оцінка особливостей економічного розвитку нових індустріальних країн «першої хвилі»;
- аналіз стратегій розвитку нових індустріальних країн «четвертої хвилі»;
- оцінка потенціалу економічного зростання в Україні в контексті використання азійського досвіду;
- обґрунтування концептуальних засад формування стратегії економічного розвитку України з урахуванням досвіду азійських країн.

Об'єктом дослідження є стратегії економічного розвитку нових індустріальних країн.

Предметом дослідження є обґрунтування напрямів застосування в Україні досвіду реалізації стратегій економічного розвитку нових індустріальних країн.

Методи дослідження. Теоретичною та методичною основою дипломної роботи є теорії інституціоналізму, економічного зростання, індустріалізації, міжнародної торгівлі та глобалізації. У процесі дослідження було використано такі методи: аналіз та синтез (для вивчення особливостей економічного розвитку та класифікації нових індустріальних країн); індукції та дедукції (для систематизації теоретичних положень щодо ролі стратегії розвитку в

забезпеченні економічного зростання країн); узагальнення (для визначення місця нових індустріальних країн у глобальній економіці); графічний метод (для унаочнення тенденцій зміни економічного зростання нових індустріальних країн та України), динамічно-структурний аналіз (для оцінки динаміки та структури промислового виробництва, експорту та інвестицій як показників потенціалу економічного зростання України); інституційний аналіз (для визначення стратегічних цілей та завдань промислової політики в межах стратегії розвитку України до 2035 року).

Інформаційною основою роботи стали наукові праці та монографічні видання вітчизняних і зарубіжних вчених, які розкривають особливості стратегій економічного розвитку нових індустріальних країн та основних чинників пришвидшення їхнього економічного зростання, аналітичні та статистичні матеріали Світового банку та Міжнародного валютного фонду щодо економічного зростання нових індустріальних країн та України, статистичні дані Державної служби статистики України щодо промислового розвитку, зовнішньої торгівлі та капітальних інвестицій України, дані Міністерства фінансів України про обсяги надходження прямих іноземних інвестицій в українську економіку.

Основний зміст роботи викладений на 80 сторінках. Робота містить 8 таблиць, 11 рисунків. Список використаної літератури налічує 77 позицій та розміщений на 7-ми сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ НОВИХ ІНДУСТРІАЛЬНИХ КРАЇН

1.1. Нові індустріальні країни: особливості економічного розвитку та класифікація

Термін «нові індустріальні країни» застосовується для окреслення групи країн, економіка яких характеризується як така, що розвивається, але темпи економічного зростання цих країн є значно вищими, порівняно з тими країнами, що розвиваються. Основною рушійною силою постійного та стрімкого економічного розвитку нових індустріальних країн є індустріалізація та урбанізація. До групи нових індустріальних країн відносяться держави, економіка яких характеризується швидкими темпами зростання упродовж останніх десяти років, що забезпечується ефективною урядовою політикою щодо проведення структурних трансформацій господарського комплексу та зовнішньоекономічного сектору, які стосувалися насамперед розвитку промисловості та зниження ролі сільського господарства.

Стратегічні підходи та моделі економічного розвитку нових індустріальних країн відрізняються та можуть полягати у формуванні експортоорієнтованої економіки або впровадженню заходів з імпортозаміщення. Проте, як зазначають Брензович К. та Ісак З., основні характерні особливості нових індустріальних країн, які відрізняють їх від країн, що розвиваються, є швидкі темпи зростання ВВП, висока частка товарів промисловості в загальних обсягах випуску та експорту, підвищення рівня якості життя [1].

У науковій літературі відсутній єдиний підхід до класифікації нових індустріальних країн, а також не вироблені критерії віднесення країн до цієї групи. Концептуально нові індустріальні країни стали виділятися у 70-х роках минулого століття, а цей термін став вживатися в економічному, соціальному та політичному сенсі, оскільки економічний розвиток, який проявлявся як зростання ВВП в основному завдяки промисловості, доповнювався низкою

суспільно-політичних трансформацій, демократичними перетвореннями, детінізацією економіки та підвищенням якості життя населення.

Термін «нова індустріальна країна» найчастіше застосовується по відношенню до окреслення економік Китаю, Індії, Сінгапуру, Кореї, Тайваню, Гонконгу. На даний час відсутній чітко визначений перелік нових індустріальних країн, а низка держав, які свого часу відносилися до цієї групи, вже стали провідними економіками світу за показниками промислового виробництва та торгівлі. Наприклад, серед десяти країн з найбільшим ВВП на одну особу за паритетом купівельної спроможності (ПКС) знаходяться Китай, Індонезія, Індія, Бразилія, а у рейтингу за індексом розвитку людського потенціалу ці країни не включені до групи розвинутих країн [2].

Водночас, не існує загальнообов'язкового визначення терміну «країни, що розвивається», який характеризує країни на основі економічних показників та дозволяє класифікувати як країни, що розвиваються, так і промислово розвинені країни. Тому термін «країна з ринком, що розвивається» найкраще описати як «нова індустріальна країна». В даний час до цієї групи відносяться 10 країн, більшість з яких розташовані в Південній і Східній Азії. Найбільшими економіками серед них наразі є Китай, Індія та Бразилія. Загалом у цих 10 країнах проживає 3,83 мільярда жителів, що становить приблизно 47,72% населення світу [3].

З іншого боку, термін «індустріалізована» окреслює країну з розвиненою промисловістю, яка включає високотехнологічні підприємства, промислове виробництво та інші пов'язані галузі, що стимулюють економічну активність в країні. З цієї точки зору, термін «нова індустріалізована країна», пов'язаний зі стрімким промисловим розвитком, застосовується в економіці та політології для характеристики країн, які за рівнем економічного розвитку знаходяться між провідними розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Крім швидкого економічного зростання, зумовленого експортом, нові індустріальні країни характеризуються міграцією працівників із сільських регіонів до міських агломерацій.

Як показано на рис. 1.1, станом на 2024 р. до групи нових індустріальних країн відносяться такі: Індія, Індонезія, Китай, Малайзія, Таїланд, Філіппіни, Бразилія, Мексика, Туреччина, Південна Африка.

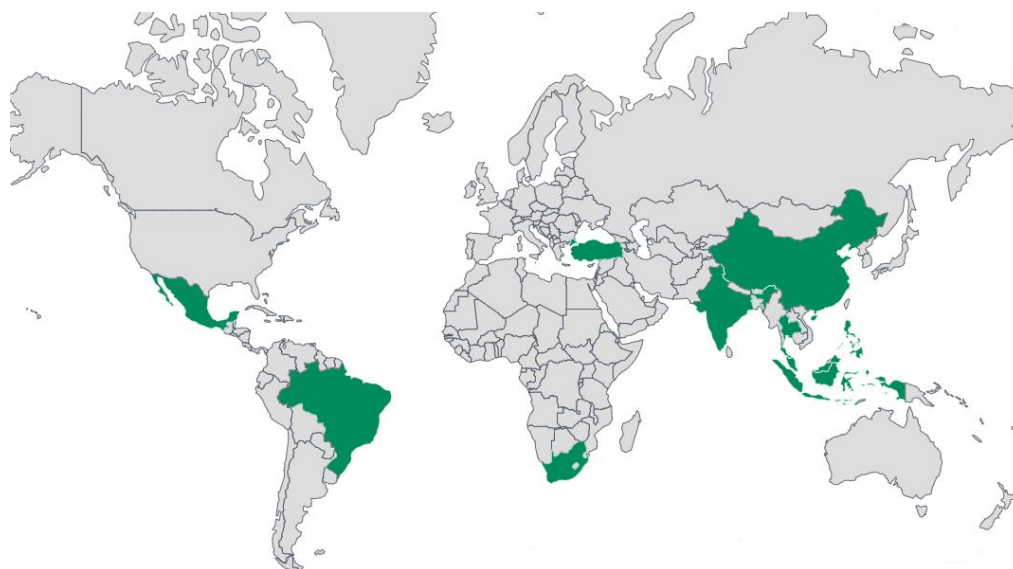

Рис. 1.1. Нові індустріальні країни на карті світу станом на 2024 р.

Джерело: [4]

У науковій літературі на основі критерію початку періоду стрімкого розвитку виділяються чотири основні групи нових індустріальних країн, що окреслюються терміном «хвиля». При цьому підходи вчених щодо віднесення країн до певної групи (хвилі) відрізняються, що зумовлює деякі відмінності у переліку країн, які входять до певної групи (табл.1.1). Як видно з наведеної класифікації, поділ нових індустріальних країн за «хвилями» їх розвитку відрізняється. Розглянуті класифікації також є певною мірою застарілими і не враховують реальної економічної ситуації в окремих країнах. Зокрема, Кіпр ще у 2004 р. вступив до ЄС, що свідчить про високі стандарти економічного та соціального розвитку. Туреччина є країною-членом НАТО з високорозвиненими галузями промисловості та динамічним розвитком економіки.

Групування країн за «хвилями» враховує хронологічний порядок економічних та політичних реформ, а такий критерій поділу країн на групи використовується як основа дослідження ключових характеристик, які

визначають місце та роль країни у глобальній економіці та чинники економічного зростання. Наприклад, економічне зростання країн - «азійських тигрів» було пов'язане насамперед з експортною орієнтацією національних економік, а стрімкий розвиток країн - «латиноамериканських пум» відбувався завдяки успішній реалізації стратегії заміщення імпортованих товарів продукцією національних виробників. Економічне зростання країн, які відносяться до наступних «хвиль» індустріалізації, передбачало використання досвіду країн першої «хвилі» та поєднання елементів експортоорієнтованої стратегії розвитку та стратегії імпортозаміщення.

Таблиця 1.1

Поділ нових індустріальних країн на групи (хвилі)

Група країн	Період зростання	Класифікація 1 (Шевчук В.О.)	Класифікація 2 (В. Козик, Н. Панкова, Л. Даниленко)
Перша хвиля	1960-1993 рр.	Республіка Корея, Сінгапур, Тайвань, Гонконг	Гонконг, Республіка Корея, Сінгапур, Тайвань («азійські тигри»); Аргентина, Бразилія та Мексика («латиноамериканські пуми»)
Друга хвиля	1995-2000 рр.	Аргентина, Бразилія, Мексика, Чилі, Уругвай	Малайзія, Таїланд, Індія, Чилі
Третя хвиля	2000-2018 рр.	Малайзія, Таїланд, Індія, Кіпр, Туніс, Туреччина, Індонезія	Кіпр, Туніс, Туреччина, Індонезія
Четверта хвиля	2018-2024 рр.	Китай, Філіппіни, В'єтнам	Філіппіни, південні провінції Китаю

Джерело: складено автором за [5; 6]

Нові індустріальні країни відрізняються за географічним положенням, територією, чисельністю та структурою населення, але спільними характеристиками є основні тенденції економічного розвитку та підвищення рівня життя. Ключовими чинниками економічного зростання нових індустріальних країн вважаються перехід від розвитку на основі первинного сектору економіки до індустріального розвитку, а також зміна спеціалізації експорту з аграрної на промислову. Цим країнам вдалося подолати аграрно-

сировинну спеціалізацію національної економіки та забезпечити розвиток промисловості на інноваційній основі, а побудова відкритої економіки сприяла зміцненню конкурентних позицій цих країн на міжнародних ринках товарів та послуг [1].

Хоча нові індустріальні країни розглядаються як окрема група країн, що займає проміжну позицію між країнами, що розвиваються, та високорозвиненими країнами, не всі міжнародні організації застосовують таку класифікацію. Зокрема, ЮНІДО поділяє країни на такі групи: (1) індустріальні країни з високим рівнем доходу; (2) індустріалізовані країни з високим доходом; (3) індустріальні країни із середнім доходом; (4) індустріалізовані країни із середнім рівнем доходу; (5) країни з низьким рівнем доходу [7]. Відповідно, нові індустріальні країни, залежно від їхнього рівня розвитку, можуть поділятися на підгрупи. Так, за даним класифікації ЮНІДО, такі нові індустріальні країни «першої хвилі», як, Тайвань, Республіка Корея та Сінгапур відносяться до групи індустріальних країн з високим рівнем доходу, а Гонконг належить до групи індустріалізованих країн з високим доходом. Керуючись таким підходом до цієї групи країн можна віднести Кіпр і Чилі, які також є індустріалізованими країнами з високим доходом.

Водночас, Аргентина, Бразилія та Мексика, які віднесені до «першої хвилі» згідно класифікаційного підходу 2 (табл. 1.1), за методологією ЮНІДО розглядаються як індустріальні країни із середнім доходом, що робить доцільним віднесення цих країн до групи «другої хвилі» разом з Малайзією і Таїландом, які мають подібний середній рівень доходу, що забезпечується на основі промислового розвитку. Також до цієї групи необхідно віднести Китай, Туреччину та Індонезію, які в класифікації ЮНІДО характеризуються як індустріальні країни із середнім доходом. При цьому, за критерієм доходу, Туніс та Індія, що є індустріальними країнами з середнім доходом, можуть бути віднесені до країн «третьої хвилі».

Розвиток нових індустріальних країн переважно ґрунтується на залученні інвестиційного капіталу із розвинених країн, що зумовлено порівняно нижчими

витратами на робочу силу, землю чи інші ресурси. Цей капітал в основному інвестується у промисловість для створення нових виробничих потужностей, які забезпечують швидке зростання продуктивності та індустріалізацію країн. В нових індустріальних країнах зосереджуються значний обсяг капітальних ресурсів та інвестицій, що в основному формуються завдяки експорту машин та обладнання, витратних матеріалів і внутрішніх заощаджень. Економічне зростання відбувається на основі швидкого зростання продуктивності та індустріалізації, а уряди цих країн вживають заходів для контролю індустріалізації та сприяння експорту продукції з високим рівнем доданої вартості. Своєю чергою, прибуток, отриманий від експорту, зазвичай реінвестується у національну економіку, що в результаті забезпечує значні соціально-економічні вигоди, включаючи зростання бізнесу та підвищення зарплат. Зростання доходів населення підвищує купівельну спроможність громадян та стимулює споживчі витрати, а робоча сила може підтримувати місцеві підприємства товарами та послугами. Відповідно, в нових індустріальних країнах спостерігається мультиплікаційний ефект, результатом якого і є стрімке економічне зростання.

Незважаючи на те, що ринкові трансформації в окремих нових індустріальних країнах тривають і в даний час, серед цих країн можна виділити лідерів за показниками високотехнологічності промислового виробництва та експорту, наукомісткості й технологічності інвестицій, що дозволяє їх віднести до розвинених країн. Так, за даними ОЕСР, відношення витрат на дослідження та розвиток до ВВП у Південній Кореї і на Тайвані у 2021 р. становили відповідно 4,9% та 3,8%, що перевищувало аналогічний показник для таких країн, як США (3,5%), Австрія (3,3%), Великобританія (2,9%) та інших країн ЄС [8]. Нові індустріальні країни розробляли і впроваджували власні моделі економічного розвитку, серед яких виділяють як найуспішніші азійську та латиноамериканську моделі. Ці стратегії передбачали не лише досягнення кількісних змін в економіці, але й забезпечували якісні трансформації соціально-економічних систем, що дозволило країнам швидко подолати

економічну відсталість та за пару десятків років стати вагомими гравцями на міжнародних ринках. Порівняно короткий час знадобився цим країнам для переходу від економіки, яка є типовою для країн, що розвиваються, до розвиненої економіки, яка характеризується високими показниками розвитку промисловості, інновацій, людського капіталу та соціальних стандартів.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що концепція нових індустріальних країн сформувалася і набула поширення у 1970-х роках в результаті дослідження стрімкого розвитку Гонконгу, Південної Кореї, Сінгапуру і Тайваню, які отримали назву «азійські тигри» і на даний час посідають провідні позиції серед інших країн світу за рівнем економіки та технологічних інновацій. Ці країни показали швидкі темпи промислового зростання у 60-х роках минулого століття і надалі залишаються лідерами за рівнем промислового розвитку та доходами населення. Розвиток нових індустріальних країн відрізняється від інших країн світу, оскільки основними їх ознаками є високий рівень валового національного доходу на одного мешканця, ефективна економічна політика експортної орієнтації, демократичне суспільство та прозорі політичні процеси.

1.2. Поняття стратегії розвитку та її роль у забезпеченні економічного зростання країн

У сучасному глобалізованому світі економічний розвиток має стратегічний характер, що зумовлено необхідністю забезпечення вищого рівня життя населення, а також взаємозалежністю економічного зростання і досягнення основних політичних цілей. Ключовим чинником актуальності розробки і впровадження ефективної національної стратегії є зростання конкуренції на світових ринках товарів і послуг. В умовах глобалізації, де комерційне та технологічне суперництво між країнами посилилося, очевидно є потреба в національному розвитку на основі стратегії конкуренції. Тому значна частина зусиль уряду зосереджена на розробці ефективних заходів щодо сприяння економічному зростанню країни. В частині економічних відносин, що

стосується торгівлі, технологій та фінансових ресурсів, національній економіці та їхні підприємства стикаються із жорсткою конкуренцією, яка потребує постійного реагування урядів.

Національні стратегії країн істотно відрізняються за часовими та просторовими характеристиками. У науковій літературі часто наводиться історичне визначення, яке охоплює основні ознаки цієї економічної та політичної категорії. Зокрема, Л. К. Брессер-Перейра визначає стратегію національного розвитку як «узгоджену економічну дію, спрямовану на економічне зростання, у якій нація є колективним актором, а держава - основним інструментом колективної дії» [9]. Таким чином, національна стратегія є інституційним інструментом або сукупністю таких інструментів, які визначають нові напрями державної політики чи реформування існуючих щодо розвитку пріоритетних секторів економіки, інвестування, стимулювання інновацій та накопичення капітальних ресурсів. Стратегія повинна мати національний характер, оскільки вона встановлює чіткий пріоритет національних інтересів в розвитку трудових відносин, наукових досліджень і національного капіталу, але «цей націоналізм зазвичай поміркований і демократичний, відкритий до міжнародної співпраці та відкидає етнічні критерії» [10].

Саймон Г. і Саймон П. ототожнювали стратегію з програмою і розглядали останню як засіб, за допомогою якого економічні актори з неповною інформацією та обмеженою раціональністю оцінюють альтернативи та роблять вибір замість постійної «оптимізації», як припускає неокласична економіка. Вчені зазначали, що «програма або стратегія - це серія рішень, які виконуються чітко визначеним чином, що забезпечує велику економію з точки зору пам'яті та оцінки альтернатив» [11].

В літературі виділяють два основних підходи до формування стратегій зростання. Перший підхід базується на теорії Адама Сміта і передбачає, що стратегія зростання полягає головним чином у зменшенні державних перешкод для зростання. Другий підхід є більш технократичним, оскільки державна

політика спрямовує економічний розвиток у певних напрямках. Окрім стратегії покладання на ринок, стратегії розвитку зосереджуються на найбільш очевидних характерних чинниках швидкого зростання на основі індустріалізації, що відрізняються за методами стимулювання розвитку промисловості.

Першою такою стратегією було імпортозаміщення. Наприкінці 1940-х і на початку 1950-х років загально поширеним був аналіз проблем економіки країн, що розвиваються, який ґрунтувався переважно на вивченні їх міжнародної ролі як постачальників сировини та сільськогосподарської продукції. Умови торгівлі, як правило, були не сприятливими саме для цих товарів. Тому індустріалізація розглядається як інструмент не лише пришвидшення зростання продуктивності, але й зменшення вразливості економіки до коливань і тенденцій цін на первинну продукцію. Стратегія полягає в тому, щоб розвивати промисловість з метою заміни імпорту промислової продукції та зменшення залежності від первинного експорту. Пріоритетом є розвиток внутрішнього ринку, а не експорту як джерела попиту на продукцію нових галузей. Для захисту вітчизняної промисловості застосовуються високі тарифи, а сільське господарство, де пропозиція вважалася нееластичною, можна оподатковувати [12].

В умовах швидкого зростання промислового виробництва в 1950-х і 1960-х роках, у кількох країнах Латинської Америки виникли зовнішні та галузеві дисбаланси у податковій сфері, що призвело до зростання інфляції. Фішлоу А., дослідивши досвід країн Латинської Америки, стверджує, що імпортозаміщення парадоксальним чином посилювало валютну вразливість, оскільки антиекспортний характер політики знизив темпи зростання експорту. Скорочення граничного імпорту зробило решту імпорту ще більш важливим. Крім того, зростаюча складність вітчизняного виробництва збільшила попит на імпортні ресурси. Проблема збільшення дефіциту поточного рахунку наприкінці п'ятдесятих років минулого століття була частково вирішена за

рахунок залучення прямих іноземних інвестицій, що означало збільшення, а не зменшення залежності від зовнішнього світу [13].

Незважаючи на те, що стратегія імпортозаміщення була розроблена в контексті Латинської Америки, стратегії розвитку, які реалізовували більшість країн Африки та Азії, були подібними [12]. Труднощі, які виникли на всіх трьох континентах, не були наслідком стратегії індустріалізації. Скоріше вони стали результатом зосередження на імпортозаміщенні за рахунок розвитку первинного сектора та експорту [Там же].

Труднощі з платіжним балансом та інфляція в Латинській Америці дозволили вченим сформулювати напрями удосконалення стратегії імпортозаміщення: вона повинна здійснюватися в більшому масштабі через латиноамериканську зону вільної торгівлі; збільшення офіційного припливу капіталу могло б вирішити проблеми державного бюджету та валютні проблеми; потрібна структурна реформа, яка б зменшила залежність від іноземних держав і збільшила роль держави. Рішення щодо зони вільної торгівлі приносить переваги розширення ринків, які важко оцінити кількісно, що підтверджено результатами аналітичних досліджень в сфері економічного зростання. Збільшення допомоги відбувалося упродовж певного часу наприкінці 50-х і на початку 60-х років минулого століття, але не набуло постійного характеру. Третій підхід, спрямований на подальше закриття економіки, не застосовувався взагалі. Попри те, що стратегія імпортозаміщення викликала зазначені проблеми, фактично промислове виробництво у Латинській Америці в 1950-х і 1960-х роках швидко зростало, в середньому на 6% щороку [12].

Стратегія лібералізації, яку було розроблено в середині 70-х років минулого століття, передбачає остаточне усунення всіх основних економічних викривлень у країнах, що розвиваються. Лібералізація, на відміну від індустріалізації, забезпечує чіткий політичний порядок денний. Метою цієї політики є в основному усунення наслідків минулих помилок у довгостроковій перспективі. Крюгер А., провідний аналітик стратегії лібералізації, окреслює

сутність стратегії лібералізації наступним чином: «Успішні країни, що розвиваються, загалом мали лібералізовані режими торгівлі та платежів, які, у свою чергу, були можливими лише за умови відносно ліберальної внутрішньої економічної політики» [14, с. 15].

Зовнішня стратегія розвитку, яка ґрунтується на політиці лібералізації, полягає в тому, щоб «узгодити внутрішні ціни з міжнародними та стимулювати як експорт, так і імпорт шляхом встановлення реалістичного обмінного курсу та усунення обмежень на імпорт» [15]. Реалізація цієї стратегії була успішною в країнах Східної Азії, стрімке зростання яких супроводжувалося ще більш швидким зростанням їх міжнародної торгівлі.

Зі стратегією лібералізації тісно пов'язана стратегія просування експорту, яка спирається на альтернативну інтерпретацію досвіду Південно-Східної Азії. Японія, Тайвань і Республіка Корея на певному етапі лібералізували зовнішню торгівлю, зменшивши захист внутрішнього ринку від імпорту факторів виробництва. Водночас, ці країни агресивно заохочували експорт, встановлюючи занижені обмінні курси та захищаючи вітчизняну обробну промисловість від іноземної конкуренції. Їхня стратегія була набагато ближчою до поєднання імпортозаміщення та сприяння експорту, ніж чистої лібералізації, а оскільки ці країни поклалися на міжнародну економіку, то у них спостерігалося відносно мало спотворень [12].

Описуючи східноазійську модель капіталізму, Х.-Д. Чанг визначив шість характеристик, які є типовими рисами відповідних національних стратегій зростання: «(1) проінвестиційна, а не антиінфляційна макроекономічна політика; (2) контроль над споживанням розкоші, яке виконувало як економічні, так і політичні функції; (3) суворий контроль за прямими іноземними інвестиціями, що суперечить поширеному думці, що ці економіки (за винятком, можливо, Японії) мають «відкриту» політику ПП; (4) комплексне прагнення до захисту новонародженої промисловості та сприяння експорту; (5) використання експорту як інструменту для використання економії масштабу і, таким чином, для прискорення розвитку новонароджених галузей; (6) і погляд

на конкуренцію, орієнтований на продуктивність (на відміну від орієнтованого на розподіл)» [16]. До цього переліку Л. К. Брессер-Перейра додав ще нейтралізацію тенденції до завищення обмінного курсу, щоб визначити те, що окреслюється як «нова стратегія розвитку» [10].

Харбергер (1984) узагальнив корисний досвід, на якій звертали увагу дослідники економічної політики в країнах, що розвиваються, і більшість з яких стосується також і розвинених країн. Найважливішим пунктами є:

- належний контроль за державним бюджетом, абсолютний баланс може не забезпечуватися, але дефіцит має бути незначним;
- використання переваг міжнародної торгівлі та запобігання підвищенню обмінного курсу;
- при застосуванні тарифних обмежень необхідно зберігати ефективні тарифні ставки однаковими, а якщо тарифи стають надмірними - використовувати експортні стимули;
- помірне використання засобів контролю за цінами та заробітною платою або взагалі не використовувати;
- застосування квот, ліцензій та кількісних обмежень є недоцільним, оскільки призводить до зростання корупції;
- покращити технічний стан державних підприємств і забезпечити їхню ефективну роботу [17].

Національні стратегії розвитку відрізняються залежно від стадії зростання та моделі економічного зростання. На ранніх стадіях розвитку країни застосовують дві основні стратегії розвитку: примусові заощадження та захист національної новоствореної промисловості. На більш пізніх етапах уряди країн вдаються до динамічної макроекономічної політики, яка підтримує довгострокову збалансованість державного бюджету, забезпечує конкурентоспроможність обмінного курсу, нейтралізуючи тенденцію до завищення обмінного курсу, проводячи чітку різницю між задовільною очікуваною нормою прибутку та низькою відсотковою ставкою, що дозволяє

збільшувати заробітну плату разом із продуктивністю, передбачає стабільні ціни та прийнятний рівень зайнятості населення [9].

Національні стратегії розвитку загалом спрямовані на збільшення накопиченого капіталу та пришвидшення технічного прогресу на основі досягнення динамічної макроекономічної стабільності, що включає повну зайнятість. Крім того, стратегії передбачають промислову політику, яка стимулює розвиток галузей, що виготовляють продукцію з високою доданою вартістю, або захищає національні підприємства від зарубіжних конкурентів. Проте, в межах нових стратегій розвитку промислова політика та тарифний захист є менш важливими, ніж ефективна ринкова макроекономічна політика. Аналіз теоретичних аспектів стратегій економічного розвитку країн, що розвиваються, доводить, що завдяки ефективній державній політиці імпортозаміщення чи експортної орієнтації на основі індустріалізації країни забезпечують швидкі темпи зростання продуктивності та стають конкурентоспроможними на міжнародних ринках промислової продукції.

1.3. Місце нових індустріальних країн у глобальній економіці

Сучасна глобалізація є багатовимірним процесом, а одним із її вимірів є поступові та постійні зміни, що відбуваються у структурі світової економіки. Перший етап глобалізації ознаменувався сильним домінуванням євроатлантичної сфери у сфері міжнародної торгівлі та інвестицій, а також технологічного прогресу. У Європі це було переважно зумовлене інтеграційними процесами, у США – результатом агресивних стратегій транснаціональних корпорацій та радикальних технологічних інновацій. Динамічний розвиток Японії, поява у 1980-х роках «азіатських тигрів», тобто нових індустріальних країн першої (Гонконг, Південна Корея, Сінгапур, Тайвань) та другої хвилі (Малайзія, Індонезія, Таїланд, Філіппіни), спроби створити інституційні рамки для регіонального співробітництва країн Азії (включаючи АСЕАН) дали поштовх до повільного переміщення економічної активності в бік Південно-Східної Азії. У результаті повне домінування

«старого світу» в Євроатлантиці було поставлено під сумнів, але Європа та США зберегли високі частки у світовій торгівлі та інвестиціях і, відповідно, залишилися на позиціях технологічних лідерів.

Переломним моментом стала експансія китайської економіки, яка за два десятиліття вийшла на друге місце в світі за номінальним ВВП, обігнавши за цим показником Японію та наздогнавши США. На межі 1980-1990-х рр. у «радянському блоці» відбувся процес політичної трансформації, яка сприяла більшому залученню цих країн у світову економіку. Динамічний розвиток країн Центральної та Східної Європи, Південної Європи, інших країн Азії та Південної Америки, а також групи країн, що розвиваються в Африці, дозволив ідентифікувати ринки, що розвиваються, і групи нових економік зі швидкими темпами розвитку, таких як Бразилія, Індія, Китай і Південна Африка, країни із середнім рівнем доходу, асоційовані в нові інтеграційні групи Азії, Південної Америки, Африки [18].

Загалом підходи до ідентифікації та визначення країни як нової індустріальної можуть відрізнятися, але однією з основних ознак є її приналежність до групи країн, що розвиваються, які стали важливими експортерами промислової продукції. До будь-якого переліку мережевих об'єднань, як правило, входять азійські країни, такі як Гонконг, Південна Корея, Тайвань і Сінгапур, країни Латинської Америки, Бразилія та Мексика, а також Китай. Проте те, які саме країни включено до будь-якого списку нових індустріальних країн, є менш важливим, ніж той вплив, які вони здійснюють на торгівлю та економічний розвиток інших країн, зокрема ОЕСР.

Міжнародна торгівля за останні 20–25 років характеризується дедалі більшим зростанням взаємозалежності країн світу [19], що спричинене взаємодією кількох подій, які відбулися починаючи з 1990-х років. Відкриття Китаю, зокрема через його вступ до Світової організації торгівлі (СОТ) у 1995 році, і падіння залізної завіси забезпечили велику кількість нової робочої сили з порівняно низькою оплатою, що було вигідним для міжнародних компаній. Це збіглося з ліберальною торговою політикою, прийнятою в багатьох країнах, яка

сприяла глобалізації та зниженню транспортних витрат. За результатами Уругвайського раунду в межах СОТ у 1995 р. середні тарифні ставки різко знизилися з 34% у 1996 р. до 2,9% у 2012 р., а кількість регіональних торгових угод з середини 1990-х років до сьогодні зросла більш ніж у чотири рази [20]. Удосконалення інформаційних, комунікаційних та інших технологій ще більше знизило транспортні витрати. У результаті цих подій торгівля проміжними товарами значною мірою замінила традиційну торгівлю кінцевими товарами. Сьогодні на торгівлю проміжними товарами припадає приблизно дві третини світової торгівлі [Там же].

У середині минулого століття стрімкий розвиток нових індустріальних країн розглядався з точки зору проблем, якими були занепокоєні уряди та бізнесові структури у промислово розвинутих країнах. Ці проблеми були зумовлені як загальними дисбалансами, що виникали як внаслідок включення країн з різним рівнем розвитку в світову торговельну систему, так і через конкретні проблеми, спричинені у конкретних галузях економіки, таких як текстильна та виробництво одягу. На загальному рівні висловлювалося певне занепокоєння тим, що нові індустріальні країни можуть повторити успіх Японії і, таким чином, стати серйозною конкурентною проблемою для промислово розвинутих країн. Водночас вважалося, що країни, які потенційно могли б наслідувати японську модель розвитку, такі як Південна Корея та Тайвань, обмежені розміром своїх ринків, політичною нестабільністю та займали відносно слабкі міжнародні економічні позиції у 1980-х роках порівняно з 1950-ми та 1960-ми роками, коли в Японії відбувалася реіндустріалізація [21, с. 13].

Складно визначити причини відносного успіху нових індустріальних країн порівняно з іншими країнами, що розвиваються, і тому важко визначити, які інші країни, що розвиваються, є потенційними новими індустріальними країнами. Гонконг і Сінгапур були змушені експортувати великі обсяги продукції, щоб вийти з економічної кризи, не маючи місткого внутрішнього ринку чи сировини, на якій можна було б базувати індустріалізацію. Обидві ці країни також знаходяться під сильним впливом китайських підприємницьких

традицій, які зараз певною мірою експортуються в інші країни регіону. Південній Кореї та Тайваню, на відміну від Японії, довелося індустріалізувати економіку «з нуля». Розвиток цих двох країн ускладнювався низкою причин, включаючи обмежений масштаб внутрішніх ринків, брак сировини, певні історичні фактори та відносно низькооплачувану, але добре освічену робочу силу. І Корея, і Тайвань послідовно дотримуються політики орієнтованого на зовнішнє зростання експорту, але така політика сама по собі не є гарантією успіху.

Попри низку труднощів у забезпеченні економічного зростання нових індустріальних країн, вони посідають важливе місце в глобальній економіці. За останнє десятиліття сформувалася нова структура світової економіки, в якій країни Азії набули значення як конкурентний простір для євроатлантичної зони, і саме їх розвиток визначатиме майбутні тенденції в світі. Країни Азії відрізняються за економічним потенціалом, природними ресурсами, продуктивністю економіки, рівнем національного доходу та економічного зростання. Тому міжнародні інституції застосовують різні критерії для виділення основних груп країн.

Згідно підходу, застосованого Міжнародним валютним фондом у Звіті по Азії та Тихому океану, виділяються такі групи країн: з низьким рівнем доходу - ВВП на одного мешканця до 2 тис. дол. (у ПКС з 2005 р.); з високим рівнем доходу - ВВП на одного мешканця щонайменше 15 тис. дол. США (за ПКС 2005 р.); із середнім рівнем доходу - ВВП на одного мешканця принаймні 3 тис. дол. США (за ПКС 2005 р.) [22]. У 2013 р. МВФ включив Китай, Індію та 5 країн АСЕАН (Індонезія, Малайзія, Філіппіни, Таїланд і В'єтнам) до групи азіатських країн із середнім рівнем доходу, що швидко розвиваються. У свою чергу, до країн з високим рівнем доходу віднесені Гонконг, Південна Корея, Сінгапур і Тайвань. Такий поділ відповідає групуванню країн, які провів Світовий банк, розподіливши економіки за показником ВВП на одного мешканця на країни: з низьким рівнем доходу 1005 дол. або менше; з нижчими середніми доходами від 1006 до 3975 дол. США; із доходом вище середнього

від 3976 до 12275 дол. США; з високим рівнем доходу 12 276 дол. і більше [23]. Запропонований поділ є умовний, оскільки класифікація країн на основі ВВП на одного мешканця має постійно перевірятися і оновлюватися, особливо в групі ринків, що розвиваються, з високою динамікою економічного зростання. Це пов'язано з високою мінливістю структури світового господарства та його поділом на різні економічні центри.

В даний час ситуація щодо цих країн істотно змінилася, оскільки рівень ВВП у розрахунку на одну особу за останні десять років істотно збільшився. Зокрема, станом на 2023 р. ВВП на одного мешканця (у ПКС з 2017 р.) у Сінгапурі становив 141,5 тис. дол. США, а країна посіла друге місце в світі після Люксембургу. В інших країнах цей показник був дещо меншим і оцінювався на Тайвані в 67,455 тис. дол. США та у Південній Кореї - 54 тис. дол. США [24]. Відповідно, ці всі країни, які ще 50 років назад відносилися до групи нових індустріальних країн, зараз стали високорозвиненими країнами з високим рівнем національного доходу. У зв'язку з цим звернемо увагу на нові індустріальні країни третьої та четвертої хвилі та основні показники їхнього економічного розвитку (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Основні показники економічного розвитку нових індустріальних країн
третьої та четвертої хвилі

Країна	ВВП, 2023, млн дол.	ВВП на одну особу, 2023, дол.	ВВП на одну особу за ПКС, 2023, міжнар. дол.	Зростання ВВП, 2023, %	Індекс людського розвитку, 2022
Індія	3,55	2484,8	10175,8	7,6	0,644
Китай	17,79	12614,1	24557,6	5,2	0,788
Індонезія	1,37	4940,5	15612,8	5,0	0,713
Бразилія	2,17	10043,6	20584,4	2,9	0,760
Мексика	1,79	13926,1	25601,6	3,2	0,871
Філіппіни	0,437	3725,6	10755,5	5,5	0,710
Туреччина	1,11	12985,8	44151	4,5	0,855
Таїланд	0,515	7171,8	23422,9	1,9	0,803
Південна Африка	0,378	6253,2	15847,4	0,6	0,717
Малайзія	0,399	11648,7	37247,7	3,7	0,807

Джерело: складено за даними [4]

Станом на 2023 р. такі країни, як Туреччина та Малайзія мають високий рівень доходу, оскільки їхні показники ВВП на одну особу (за ПКС) є найвищими в цій групі країн та становлять відповідно 44,1 та 37,2 тис. дол. США. Водночас, серед цих країн також є такі, що мають порівняно низькі доходи. Так, Індія та Філіппіни у 2023 р. мали ВВП на одну особу (за ПКС) на рівні 10 тис. дол. США. Проте, більшість з цих країн, згідно підходу МВФ, можемо охарактеризувати як країни з високим рівнем національного доходу на одного мешканця (більше 15 тис. дол. США), Індія і Філіппіни поки що залишаються в групі країн із середнім рівнем доходу.

На динаміку зміни позицій нових індустріальних країн у світовій економіці впливає багато факторів, у тому числі відносини між євроатлантичною та азіатською сферами. Ключовим фактором є новий характер технологічного прогресу в поточній хвилі інновацій, де домінують інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Нові ІС-технології створюють простір не лише для розвитку радикальних інновацій, а й для відповідних загальних інновацій, що дає країнам з нижчим рівнем розвитку можливість скоротити технологічний розрив за рахунок ефекту імітації та розвитку середньо- або середньо-низькотехнологічних секторів промисловості. Подібне явище спостерігалось в минулому в Японії, потім у нових індустріалізованих країнах наступних поколінь, а зараз у багатьох країнах з економікою, що розвивається, особливо - в Китаї.

У результаті сучасного прогресу з'являються нові галузі виробництва, нові галузі промисловості та сфери послуг, нові професії, що проявляється насамперед у сфері інформаційних технологій (Інтернет, нові медіа, медіа-послуги, нові ІТ-професії). Як наголошували Д. А. Комін та М. Местієрі, в результаті змінюється система передачі та адаптації технологій, оскільки крім традиційних каналів, пов'язаних із торгівлею та прямими інвестиціями, роль доступу до інформації, поширення знань та ідеї, людський капітал, інституції, політика зростає, уряд та інші фактори, властиві окремим країнам [25]. Нові технології в економіках, які цінують розвиток знань, але не обов'язково є

економіками, заснованими на знаннях, сприяють активації ендогенних факторів, які стимулюють їхній економічний розвиток. Виробництво проміжних товарів або послуг від імені або всередині транснаціональних корпорацій стало звичайною практикою в нових індустріальних країнах або країнах з економікою, що розвивається. У багатьох випадках це було пов'язано з формуванням регіональних або галузевих об'єднань виробників, прикладом чого є китайські спеціальні економічні зони або кластери послуг в Індії (наприклад, штат Бангалор), які є важливим джерелом економічного зростання [18]. Технології ІС створили попит на нову сировину та матеріали, включаючи рідкісні метали та рідкоземельні метали, ресурси яких знаходяться в деяких країнах, що розвиваються. Експлуатація та експорт цієї сировини стали важливим джерелом розвитку для багатьох країн Азії та Африки, але в деяких ситуаціях також елементом політичного торгу, як у випадку з рідкоземельними металами, більшість світових запасів яких розташовані в Китаї [Там же].

Другим важливим фактором розвитку нових індустріальних країн стала багатостороння лібералізація в рамках СОТ і реалізація національних стратегій відкриття для іноземної конкуренції. З цієї точки зору характер спеціалізації та можливість реалізації динамічних порівняльних переваг країнами, що розвиваються, у конкуренції з високорозвиненими країнами набули особливого значення. Високий рівень конкуренції спостерігався у відносинах між розвиненими країнами Європи, що спеціалізуються переважно на експорті високотехнологічної продукції, та країнами Південно-Східної Азії, починаючи з класичної ресурсної спеціалізації (дешева робоча сила), що базується на низько- та середньо-низькотехнологічних продуктах, і завершуючи спеціалізацією на основі середньо-високих і навіть високих технологій, як у випадку Китаю. Відкриття для конкуренції в багатьох країнах, що розвиваються, було пов'язане з вибором стратегії розвитку, заснованої або на моделі зростання, орієнтованої на експорт (раніше Японія та Корея, тепер Китай), або на моделі стимулювання розвитку через внутрішній попит (переважно Індія), або спільно через внутрішні інвестиції та експорт (Східна

Азія, включаючи Китай). Порівняння структури факторів зростання попиту в Азійському регіоні, проведене М. Агарвалом і Дж. Уоллі, показує, що в 1990-2009 рр. рушійною силою зростання в Східно-Азіатсько-Тихоокеанському блоці, включаючи Китай, були інвестиції та експорт, тоді як у південноазійському блоці та в Індії – переважно індивідуальне споживання [26].

В умовах відкритих економік феномен глобальної конкурентоспроможності та позиції окремих країн у її рейтингах також стає важливим чинником. Інструментом, який часто використовують для розробки рейтингів, є індекс глобальної конкурентоспроможності GCI, створений Всесвітнім економічним форумом. GCI припускає, що конкурентоспроможність країни в глобальній економіці визначається головним чином загальною продуктивністю факторів, яка розвивається в конкретних інституційних умовах і значною мірою визначається якістю діяльності, яку проводять інституції.

Усі змінні індексу поділяються на 12 груп, а потім на три стовпи: стовп базових факторів, стовп факторів проефективності та стовп факторів, пов'язаних з інноваціями та зрілістю бізнесу. Важливість факторів, включених до окремих стовпів, визначає етап розвитку, на якому знаходиться досліджувана країна. Перший етап охоплює країни, розвиток яких зумовлений головним чином базовими факторами, такими як інфраструктура, базова освіта, охорона здоров'я та інститути ринкової економіки. Другий етап характеризує країни, розвиток яких залежить головним чином від факторів проефективності, таких як ефективність ринків праці, розвиток фінансових ринків і адаптивність технологій, у тому числі ІКТ. На третьому етапі знаходяться країни, де чинниками розвитку є інновації та зрілість бізнесу. У звіті за 2011-2012 рр. зазначено, що більшість країн євроатлантичного регіону перебувають на третьому етапі, за винятком групи ринків, що розвиваються, таких як Польща, Угорщина, Литва, Латвія, Болгарія, Румунія, які перебувають у фазі переходу з другого етапу на третій. На цій стадії перебувають і високорозвинені країни Азії: Гонконг, Сінгапур, Тайвань, Китай, Індонезія, Таїланд і Малайзія, тоді як

Індія та інші країни Південної Азії знаходяться на першому етапі, де розвиток залежить головним чином від базових факторів. Однак, уже у звіті за 2017-2018 рр. позиції багатьох країн значно покращилися. Так, Гонконг, Республіка Корея, Сінгапур і Тайвань були включені до групи країн, розвиток яких відбувається на основі інновацій, а В'єтнам та Філіппіни перейшли до групи країн, які знаходяться на перехідному етапі розвитку з першої (ресурсної стадії) до другої (інвестиційної стадії) [27].

Отже, зміни позицій нових індустріальних країн в Глобальному індексі конкурентоспроможності відображають посилення їхніх конкурентних позицій в світовій економіці за окремими показниками, та водночас показують диференціацію позицій країн, що належать до євроатлантичної та азіатської сфер, а також динаміку наздоганяння та конвергенції в країнах з нижчим рівнем розвитку.

Висновки до розділу

1. До групи нових індустріальних країн відносяться країни, що розвиваються, яким завдяки комплексним інституційним змінам вдалося за порівняно короткий час забезпечити високі темпи економічного зростання, що дозволило підвищити рівень якості життя населення та перейти від факторної моделі економічного розвитку до розвитку на основі інновацій та інтелектуального потенціалу. Залежно від часу початку періоду стрімкого економічного розвитку виділяють чотири «хвилі» появи нових індустріальних країн: (1) Республіка Корея, Сінгапур, Тайвань, Гонконг; (2) Аргентина, Бразилія, Мексика, Чилі, Уругвай; (3) Малайзія, Таїланд, Індія, Кіпр, Туніс, Туреччина, Індонезія; (4) Китай, Філіппіни, В'єтнам. Крім цього, для класифікації нових індустріальних країн застосовується методика ЮНІДО, згідно якої виділяють: індустріальні країни з високим рівнем доходу; індустріалізовані країни з високим доходом; індустріальні країни із середнім доходом; індустріалізовані країни із середнім рівнем доходу; країни з низьким рівнем доходу.

2. В умовах глобальної конкуренції важливого значення для забезпечення економічного зростання країн набуває здатність урядів розробляти і впроваджувати ефективні національні стратегії розвитку. Національна стратегія включає інструменти та заходи, які спрямовані на досягнення національних інтересів та зміцнення позицій країни в глобальному середовищі на основі створення нових та реформування існуючих пріоритетних секторів економіки, залучення значних обсягів інвестицій, стимулювання інновацій та накопичення капітальних ресурсів. Стратегія повинна мати національний характер, оскільки вона встановлює чіткий пріоритет національних інтересів в розвитку трудових відносин, наукових досліджень і національного капіталу, але при цьому важливими елементами є лібералізація, відкритість економіки та розвиток міжнародної співпраці. Стратегії економічного розвитку нових індустріальних країн були орієнтовані на розвиток промисловості і передбачали один з двох напрямів урядової підтримки підприємств, або їх поєднання: (1) орієнтація на експорт; (2) імпортозаміщення.

3. У сучасній глобальній економіці спостерігаються значні зміни в розподілі економічного зростання між регіонами, що зумовлено швидким розвитком нових індустріальних країн в Азії та Латинській Америці. Роль Китаю та азійських економік, що розвиваються, зростає, а тривале економічне домінування США та Європи поступово послаблюється. Як наслідок, змінюється структура світової економіки та відносини між євроатлантичною та азійською сферами, при цьому продовжується посилення глобальної взаємозалежності. Розвинені країни Заходу вживають дії, спрямовані на зміцнення трансатлантичного співробітництва як форми протидії зростанню економічної могутності азійського регіону, щоб зберегти баланс між двома зонами в найближчій перспективі. Більшість нових індустріальних країн, включно з Китаєм, докладають значних зусиль, щоб запобігти уповільненню темпів економічного зростання та пришвидшити процес конвергенції до групи країн з високим рівнем національного доходу. Це потребує проведення глибоких структурних реформ в інституціях, ринкових відносинах та

економічній політиці нових індустріальних країн, особливо третьої та четвертої «хвиль».

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ НОВИХ ІНДУСТРІАЛЬНИХ КРАЇН

2.1. Промислова політика нових індустріальних країн як складова стратегій національного розвитку

Індустріалізація зосереджена на зростанні та розвитку галузей промисловості, водночас цей процес є масштабним явищем і пов'язаний майже з усіма аспектами економічного розвитку. Промислова політика як фактор економічного зростання є вирішальною, а тому необхідним є державне втручання для сприяння розвитку промисловості. Стимулювання розвитку та зростання промислового сектора стало пріоритетом у більшості нових індустріальних країн після Другої світової війни. Загалом азіатські нові індустріальні країни продемонстрували позитивні та високі темпи зростання завдяки розвитку промислового сектора.

Основна ідея промислової політики в нових індустріальних країнах Азії (за винятком Гонконгу) полягала в тому, що держава повинна створювати тимчасові захисні бар'єри для того, щоб заохочувати підприємства створювати новопромислові галузі і займатися науково-дослідною діяльністю. Спільною рисою промислової політики цих країн був підхід щодо визначення перспективних галузей промисловості [28], що передбачало своєчасне визначення видів діяльності, які можуть дати потужний поштовх до зростання. Цим галузям надавався пріоритет в отриманні цільових (і часто субсидованих) кредитів і валюти, державних інвестиційних фондів та інших заходів підтримки.

Оскільки заходи промислової політики, що використовуються в азіатських нових індустріальних країнах, були подібні до тих, що використовуються в інших країнах, що розвиваються, де така політика була менш успішною, необхідно виявити чинники, які забезпечили успіх заходів в країнах Азії. Загалом азіатські нові індустріальні країни просто адаптували продуктивні промислові стратегії до існуючих економічних умов, що склалися в результаті наявних власних порівняльних перевагам, а держава визначала

напрями зміни порівняльних переваг у східноазійських країнах [29]. Крім цього, промислова політика характеризувалася гнучкістю: стратегії імпортозаміщення та просування експорту були не статичним вибором, а послідовністю заходів та поступовим зменшенням захисту національних підприємств [30]. Акцент на експорті став відносно об'єктивним критерієм для надання державної допомоги, а державна автономія міцно підтримувалася густою мережею установ, які сприяли продуктивним зв'язкам між державним і приватним секторами. Азіатські нові індустріальні країни загалом були більш успішними, ніж інші країни, у залученні та використанні іноземного капіталу [31], хоча індустріалізація в цьому регіоні, за винятком Філіппін, відбувалася переважно без іноземних інвестицій, доки промисловий сектор не завершив своє формування і не зміцнив свої конкурентні позиції.

Важливим аспектом дослідження промислової політики нових індустріальних країн є вивчення можливості адаптації східно азійської моделі в інших країнах з низьким рівнем розвитку. В умовах глобалізації технологічні зміни призвели до того, що виробництво потребує навичок і капіталу, і все менше залежить від праці. На думку Д. Родріка та Дж. Ствгліца, це знижує ефективність застосування індустріалізації як стратегії зростання, оскільки здатність стратегії зростання поглинати робочу силу одночасно зменшилася, оскільки порівняльна перевага країн, що розвиваються, була принаймні послаблена [32]. Як показано на рис. 2.1, темпи економічного зростання в країнах, що розвиваються, вже знижувалися в роки, що передували пандемії Covid.

Незважаючи на те, що зростання промислового експорту є найвидатнішою рисою «економічного дива» азіатських індустріальних країн, сільське господарство зробило значний внесок на ранніх етапах індустріалізації в багатьох країнах, за винятком тих, що мають власні мінеральні ресурси, і тих, економіка яких заснована на послугах. Ці країни своєчасно усвідомили, що відповідний розвиток сільського господарства є основою для нейтралізації інших прогалин у розвитку. Емпіричні дані за період 1965-1995 рр. показують,

що країни, які нехтували сільським господарством, розвивалися повільніше, ніж країни, які зосереджувалися на розвитку сільського господарства. Протягом періоду 1970-1993 рр. сільськогосподарське виробництво в Східно-Азіатських нових індустріальних країнах зростало в середньому приблизно на 3,6% на рік, порівняно з країнами Латинської Америки (2,7%) і країнами Африки на південь від Сахари (1,7%) [33].

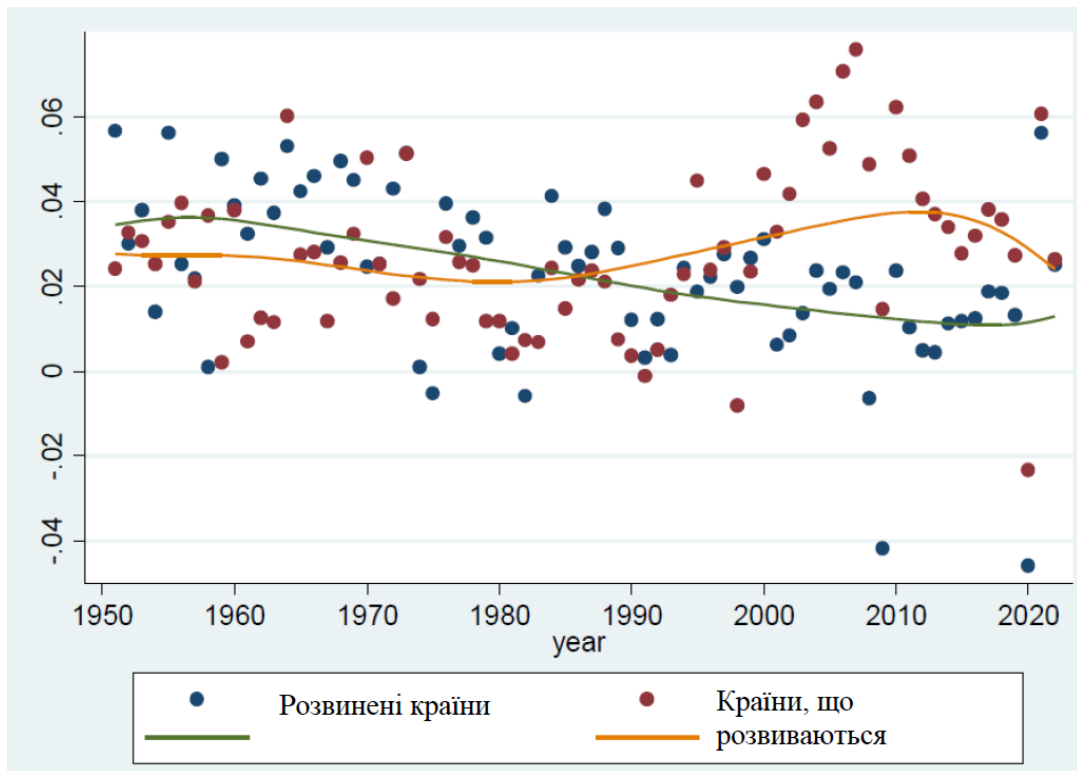

Рис. 2.1. Темпи зростання для розвинених країн і країн, що розвиваються з 1950 року

Джерело: [32]

Розвиток сільського господарства в азіатських НІС, на відміну від інших НРС, фактично забезпечив основу для промислового зростання, оскільки сільське господарство стало джерелом заощаджень та іноземної валюти для інвестицій в інші сектори, а також для забезпечення доходу для фермерів, що збільшення внутрішнього попиту [34]. За словами Ремера, інтеграція розвитку сільського господарства та індустріалізації на Тайвані може бути найуспішнішою у світі [35].

Загалом вважається, що не існувало єдиної азіатської моделі індустріалізації, а були різні моделі для окремих країн із значною кількістю подібних заходів [36]. Кожна країна встановлювала різні промислові цілі, використовувала різні інтервенції, і, отже, мала різні моделі зростання промисловості та експорту, опори на ПШ, розвитку технологічних можливостей тощо.

Азіатські країни проводили індустріалізацію національних економік відповідно до порівняльних переваг, які визначалися наявними та потенційними факторами виробництва. Проте заходи економічної політики, які підтримували індустріалізацію, не завжди відповідали положенням неокласичної теорії у всіх країнах, за винятком Гонконгу та, певною мірою, Сінгапуру. Республіка Корея, Тайвань та інші країни Південно-Східної Азії навіть використовували протекціоністські режими, ізолюючи експортерів від стримуючих факторів, що виникли в межах протекціоністських режимів, та створюючи імітацію середовища вільної торгівлі, яка пропонувала легкий доступ до факторів виробництва за фактично світовими цінами [36]. Загалом, Гонконг і Сінгапур були відкриті для світової торгівлі. Проте в Сінгапурі державне регулювання економіки було більш жорстким, щоб прискорити зміни порівняльних переваг, втручаючись у встановлення заробітної плати та впливаючи на рішення щодо приватних інвестицій [35].

В Азійському регіоні було створено сприятливі умови для розвитку компаній, які прагнули до захоплення зовнішніх ринків, а країни, що отримали назву «азійські тигри», стали економіками з найбільш динамічними темпами зростання. Гонконг, Південна Корея, Сінгапур і Тайвань провели швидку індустріалізацію, забезпечивши стрімкий розвиток і високі темпи економічного зростання з 60-х до 90-х років минулого століття.

У період 1960-2017 рр. щорічні темпи зростання ВВП цих країн становили в середньому 9,5%, тоді як середні темпи зростання світової економіки не перевищували 5%. Темпи зростання цих чотирьох азійських країн

були високими навіть під час активного реформування економік – 9,2% (рис. 2.2), а за період 1961-1970 рр. їхній ВВП зріс майже утричі.

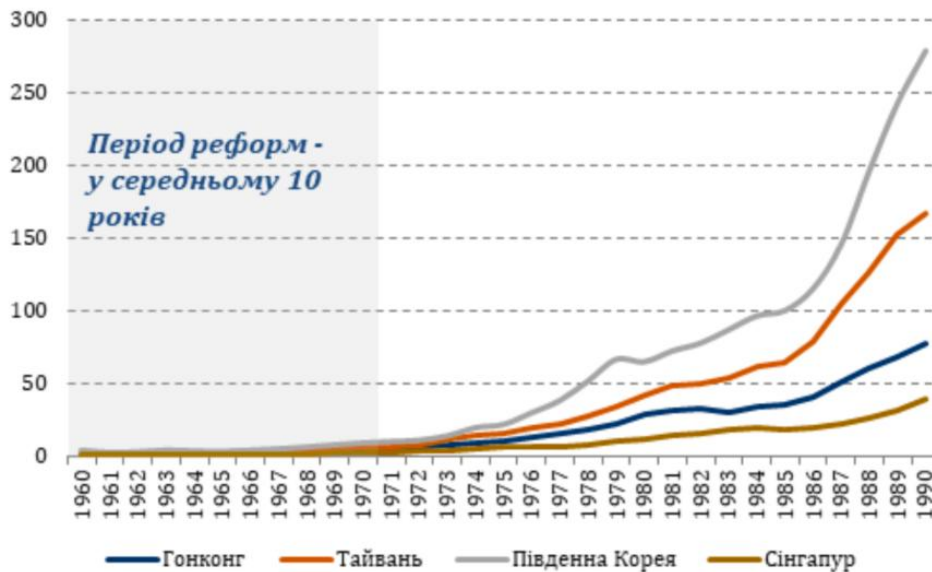

Рис. 2.2. Зростання ВВП нових індустріальних країн першої «хвилі», млрд дол. США

Джерело: [37]

Темпи зростання ВВП на одну особу в нових індустріальних країнах Східної Азії упродовж другої половини 20 століття були на рівні 5-6%, тоді як зростання цього ж показника для сучасних розвинених країн в часи промислової революції становило в середньому лише 1-1,5%, а у «золотий вік» капіталізму (1950-1973 рр.) – на рівні 3% [38]. Такі істотні відмінності у зростанні та значні економічні трансформації в основному були зумовлені ефективною промисловою політикою, яку змогли реалізувати країни-«азійські тигри». Ця політика була спрямована на розробку інституційних інструментів з підтримки інвесторів та на створення дієвих механізмів ефективного їх впровадження. При цьому здатність швидко впроваджувати нове законодавство забезпечувалася наявністю авторитарного режиму.

Оскільки промисловість стала провідним сектором економіки азіатських нових індустріальних країн, вона отримала більший пріоритет з точки зору ресурсів та робочої сили. Промислова політика була дуже детальною, визначаючи розвиток не лише секторів, але часто продуктів і навіть визначаючи

компанії та їхню роль у секторі [39]. З метою сприяння розвитку конкретних ключових секторів економіки, промислова політика в азіатських країнах визначала пріоритети, які були покладені в основу розробки таргетування як важливого елемента стратегії. Держава вибирала стратегічно найважливіші сектори, які потрібно було особливо підтримувати. Основою таргетування є ідея динамічних порівняльних переваг, що означає підтримку секторів, які на даний час не мають, але повинні набути порівняльних переваг в короткостроковій перспективі. Проте цільова підтримка держави переважно зосереджувалася в державному секторі, тому й цільові сектори та види діяльності практично не розвивалися в приватному секторі.

Позитивний внесок конкурентоспроможної промислової політики в економічне зростання спостерігався на вирішальних другому та третьому етапах моделі розвитку східноазійських нових індустріальних країн, коли відбулося розширення трудомістких галузей промисловості, які виробляли продукцію, орієнтовану переважно на експорт. В економіці Тайваню та Республіки Корея переломний момент настав через 12 років після початку реалізації конкурентної промислової політики. «Поворотний момент», з якого починається наступний етап економічного розвитку, передбачає поступову відмову від відсталих, низькопродуктивних галузей і перехід до розвитку галузей із зростаючими конкурентними перевагами [40]. Відповідно, на третьому етапі індустріалізації технологічно інтенсивна продукція та продукція з високою доданою вартістю набували все більшого значення в нових індустріальних країнах. Сінгапур, Тайвань і Республіка Корея, зокрема, ініціювали сприяння дослідженням і розробкам шляхом створення технологічних міст і інститутів, а також передачі технологій з-за кордону [Там же].

Конкурентна промислова політика нових індустріальних країн передбачала допомогу держави в придбанні технологій, субсидуванні позик, надання податкових пільг і застосування торговельних стимулів для новостворених галузей промисловості за умови, що вони швидко досягнуть

економічної та технологічної зрілості [40]. Економічна зрілість передбачає збереження міжнародної конкурентоспроможності компаній без субсидій, у той час як технологічна зрілість передбачає, що компанії, які створюються й до теперішнього часу, повинні внести необхідні технічні зміни, які підвищать продуктивність нововстановлених виробничих потужностей.

У 1950-х роках стало зрозуміло, що застосування промислової стратегії, заснованої виключно на заміщенні імпорту, є недостатнім для досягнення стабільного економічного зростання. Тому багато країн, що розвиваються, у тому числі східноазіатські нові індустріальні країни, у 1960-х роках переорієнтувалися на зовнішню індустріалізацію. Однак вчені вважають, що економіки азійських індустріальних країн можна охарактеризувати лише як орієнтовані назовні або економіки, які впроваджують стратегії просування експорту з середини 1980-х років. Тим не менш, за даними Світового банку, упродовж 1963-1973 рр. Гонконг, Республіку Корею та Сінгапур можна було класифікувати як сильно орієнтовані назовні країни, тоді як Індонезію, Малайзію та Таїланд включили до категорії помірно орієнтованих назовні [41].

При цьому варто зауважити, що азійські нові індустріальні країни обирали різні інструменти та заходи, коли розробляли та впроваджували стратегії індустріалізації. Ці країни керувалися різними цілями, наявністю природних ресурсів, розміром ринку, що зумовило істотні відмінності між ними щодо тривалості стратегії імпортозаміщення, її інтенсивності та переломного моменту, який ознаменував перехід до стратегії просування експорту (табл. 2.1).

Проаналізований досвід нових індустріальних країн можна вважати корисним для інших країн, що розвиваються. Проте не існує універсальної моделі ефективною промислової політики, яку країни могли б реалізувати. Це зумовлено тим, що формування політики повинно відбуватися відповідно до реалій, які склалися в національній економіці. Подібна політика може бути результативною в одній країні, але виявиться абсолютно не придатною в іншій країні. Таким чином, вибір промислової політики є цілком унікальним і

відповідним для обставин кожної окремої країни. Як показав проведений аналіз, навіть між новими індустріальними країнами Азії існують суттєві відмінності в заходах промислової політики, тривалості їх впровадження та результатах. Заходи, які використовуються в успішних країнах, не обов'язково сильно відрізняються від тих, які використовуються в менш успішних економіках. Успіх забезпечується впровадженням оригінально поєднаних заходів політики та ефективністю їх реалізації.

Таблиця 2.1

Характеристика промислової політики азійських нових індустріальних країн

Політика	Японія	Республіка Корея	Тайвань	Сінгапур
Захист молоді промисловості	Дуже міцний	Дуже міцний	Дуже міцний	Відсутній
Підтримка експорту	Сильна	Дуже сильна	Дуже сильна	Сильний, але переважно непряма
Державні підприємства (ДП) у промисловості	Були відсутні	ДП керували критичними галузями промисловості	ДП керували більшістю ключових галузей	ДП керували ключовими капіталомісткими галузями
Великі приватні фірми	Сильна підтримка (особливо групи підприємств)	Сильна підтримка (особливо групи підприємств)	Не заохочували (більшість великих фірм - державні підприємства)	Не підтримувалися (великі фірми - державні підприємства або ТНК)
Малі й середні підприємства (МСП)	Підтримка шляхом заохочення великих фірм модернізувати своїх субпідрядників	Слабка підтримка (деякі фонди, призначені для МСП)	Підтримка через державні інвестиції у наукові дослідження та інфраструктуру	Слабка підтримка (деякі фонди, призначені для МСП)
Транснаціональні корпорації (ТНК)	Підтримка не здійснювалася	Підтримка надавалася лише вибраним секторам	Підтримка надавалася лише вибраним секторам	Сильна підтримка за цільовими напрямками
Наукові дослідження і розробки	Під керівництвом приватного сектору	Під керівництвом приватного сектору	Під керівництвом уряду	Під керівництвом уряду

Джерело: складено за [33]

На основі проведеного дослідження можемо виділити основні напрями застосування досвіду азійських країн в інших країнах, що розвиваються, для формування промислової політики: (1) посилення ролі держави в цільовому галузевому розвитку та сприянні збитковим галузям, які мають потенціал розвитку; (2) бюджетні трансферти не обов'язково можуть бути найважливішим елементом промислової політики; (3) чітке визначення мети та тривалості державного регулювання промислової сфери; (4) одночасне використання обидвох стратегій індустріалізації і вчасна ідентифікація переломного моменту. При цьому варто наголосити, що зміни в економічній політиці периферійних країн залежать від політичних змін, оскільки політично незалежні країни можуть реалізовувати незалежну економічну стратегію розвитку.

2.2. Особливості економічного розвитку нових індустріальних країн «першої хвилі»

Швидкий розвиток промисловості є основною характеристикою економічного розвитку нових індустріальних країн. Прискорення економічного зростання досягалося завдяки експортній орієнтації та моделі спеціалізації промисловості, яка здійснила перехід від виробництва простих продуктів (одягу, взуття, іграшок) до випуску більш складної продукції. Нові індустріальні країни були залучені до процесу скорочення економічного та технологічного розриву з розвиненими країнами відповідно до наявних у них порівняльних переваг, які використовувалися ефективно завдяки формуванню відповідних стратегій. Уряди цих країн розробляли та впроваджували стратегії національного економічного розвитку, в яких визначалися пріоритетні цілі, послідовність окреслених завдань для досягнення поставлених цілей, інструменти політики, компромісні варіанти вирішення основних проблем та часові рамки реалізації основних етапів. Держави створювали відповідне інституційне середовище, яке забезпечувало збалансування стратегічних цілей з наявними засобами.

У нових індустріальних країнах роль держави істотно відрізнялася. Найважливішою вона була у Південній Кореї та у Сінгапурі, а найменш важливою - на Тайвані. У Гонконзі було запроваджено модель вільної ринкової економіки. Спільною рисою цих економік був розвиток місцевого капіталу та експорту. Південна Корея і Тайвань, якими керували військові уряди, мали важкий тягар військових витрат. Тому проведені реформи були спрямовані на підтримку зростання заощаджень, а отже, збільшення внутрішнього накопичення та інвестицій, спрямованих на розвиток галузей, орієнтованих на зовнішні ринки. Крім того, Південна Корея, яка сильно залежала від Сполучених Штатів, отримувала американську допомогу для реалізації своєї експортної політики. Тайвань і Південна Корея з метою зміцнення бази для розвитку експортних галузей створювали спеціальні економічні зони, які активізували надходження прямих іноземних інвестицій. Крім того, Південна Корея активно підтримувала розвиток промислових і комерційних груп, які формувалися за зразком японського кейрецу. Тайвань і Південна Корея, досягнувши значних обсягів експорту і зміцнивши свої позиції на міжнародному ринку, поступово почали впроваджувати стратегію лібералізації імпорту товарів і притоку іноземного капіталу [42].

Отримання високих надлишків експорту призвело до тиску, особливо з боку Сполучених Штатів, щодо підвищення курсу валют нових індустріальних країн та повної лібералізації їхніх відносин із зарубіжними країнами. У результаті національні валюти були прив'язані до долара США. Проте в 1994-1995 рр. нові індустріальні країни Азії, також під тиском США і МВФ, лібералізували короткостроковий обіг капіталу. Наслідком швидкої лібералізації стала фінансова криза 1997-1998 рр., наслідки якої особливо відчутними були для економіки Південної Кореї та індустріальних країн наступних «хвиль» (Малайзія, Таїланд, Філіппіни, Індонезія та В'єтнам). Країною, де криза була найм'якшою, був Сінгапур, який зберіг статус однієї з найбільш конкурентоспроможних країн світу [43].

Однак «азіатським тиграм» дуже швидко вдалося подолати значні наслідки цієї кризи. Фактори, що лежать в основі успіху, включають переміщення робочої сили з менш продуктивних сфер у більш продуктивні, покращення ефективності структури економіки, вибіркова промислова політика, спрямована на створення високопродуктивних експортних галузей [44]. Основою швидкого економічного зростання країн-азійських тигрів стали структури з високим рівнем заощаджень, які надають значення інвестиціям в інфраструктуру, мають визначальний вплив уряду на ринок і забезпечують ефективні фінансові потоки [45].

Основні фактори, які сприяли швидкому та сталому економічному зростанню «чотирьох азіатських тигрів», можна згрупувати наступним чином: початкові умови, природні ресурси та географічне розташування, політика уряду, демографічні фактори [46]. Економічна політика, яка впливає на економічне зростання цих країн, ґрунтується на відкритості торгівлі. Чотири країни «азійські тигри» були одними з найбільш відкритих для торгівлі країн світу в період 1965-1990 років. Серед заходів, які застосовувалися для розвитку зовнішньої торгівлі, варто виділити такі, як зниження тарифів на імпорتنі та експортні товари, зменшення торговельних обмежень, усунення бар'єрів для міжнародного припливу капіталу [47].

Ці країни інвестували значні кошти в освіту та інфраструктуру, щоб забезпечити розвиток завдяки залученню власних кваліфікованих робітників, інженерів та лікарів. Ця політика була загалом успішною та вивела їхні країни на рівень промислово розвинутих країн з високим рівнем доходу [47]. У період після реалізації цієї політики у країнах-азійських тиграх спостерігався період швидкого економічного зростання. Країни «азіатських тигрів» провели соціальні реформи, які підвищують рівень добробуту як економіки, так і суспільства, що виділяє їх серед інших країн Східної Азії за динамікою постійного та швидкого зростання.

Коли Сінгапур відновив незалежність, він відмовився від британської моделі соціальної держави, хоча водночас запровадив сильну державну владу.

Гонконг, у свою чергу, проводив активну політику розвитку, повністю підпорядковану принципам *laissez-faire*: «уряд робить те, що можна зробити лише на його рівні, залишаючи ринковим силам ініціювати, стимулювати та керувати рештою економіки» [48]. Крім того, в обох цих країнах не було закріплених механізмів стратегій імпортозаміщення. У Сінгапурі ці механізми стосувалися лише продукції легкої промисловості та сировини і діяли лише до 1967 року.

Незважаючи на подібні соціально-економічні умови розвитку та прийняті модельні припущення, ці країни реалізували різні варіанти ліберальної моделі експортно орієнтованого розвитку. В обох країнах влада не диференціювала процентну ставку, щоб впливати на розміщення факторів виробництва.

У Гонконзі фіскальна та фінансова політика місцевої влади не була вибірковою, оскільки держава не диференціювала ставки податків і не використовувала їх для впливу на розміщення факторів виробництва та структурні зміни. Однак у Сінгапурі єдиний податковий режим для вітчизняних та іноземних суб'єктів господарювання супроводжувався вибірковістю пропозиції (відповідно до галузей і видів виробництва) та попиту (експорт і внутрішній ринок). Ця вибірковість була спрямована насамперед на підтримку розвитку технологічно передових виробничих галузей. Він також включав стимули для експорту виробничого капіталу з традиційних галузей. Ця політика вплинула на напрями розміщення факторів виробництва в економіці. У Гонконзі основним елементом впливу держави на розміщення факторів виробництва була політика управління землею як дефіцитним фактором виробництва. Він полягав у відповідному формуванні ренти, головним чином шляхом диференціації умов діяльності компаній.

В обох країнах важливим елементом державної політики був вплив на робочу силу. Експлуатуючи та регулюючи приплив дешевої робочої сили, влада Гонконгу підтримувала низькі заробітні плати і таким чином зберігала порівняльні переваги, які склалися. Велика кількість дешевої і відносно

низькокваліфікованої робочої сили відобразилася на товарній структурі експорту.

Гонконг, який швидко індустріалізувався в другій половині 20 століття, наприкінці століття перетворився на економіку, орієнтовану на послуги. Регіон мав одну з найбільших виробничих економік в Азії, але після переміщення обробної промисловості на материкову частину Китаю в 2000-х роках сфера послуг зросла ще більше. З цієї причини зараз в економіці Гонконгу домінує сфера послуг, де зосереджено більше половини зайнятого населення. Визначними комерційними сферами є торгівля, логістика, фінанси, морський транспорт, туризм і текстильний сектор. Більшу частину продуктів харчування та сировини країна імпортує.

Реалізація ефективної стратегії розвитку, орієнтованої на експорт, забезпечує Гонконгу восьме місце в світовому імпорті та експорті та сьоме за загальним обсягом зовнішньої торгівлі. Основу товарного експорту Гонконгу складають: електроніка, запчастини до машин, ядерні компоненти; оптичні матеріали; пластмасові вироби та годинники. Основними товарами в імпорті є: електронні товари, мінеральні масла та паливо, косметика, продукти харчування.

Аналіз динаміки зовнішньої торгівлі Гонконгу показує, що у періоди глобальної кризи спостерігалось зниження обсягів експорту та імпорту (рис. 2.3). Рівень імпорту та експорту, який до кризи 2008 р. досягав 400 млрд дол. США, після кризи знизився до 370 млрд дол. США. Під впливом кризових явищ у 2009 р. відбулося скорочення експорту до 329 млрд дол. США, а обсяг імпорту знизився з 392 млрд дол. США до 352 млрд дол. США. Наприкінці 2009 р. зовнішня торгівля Гонконгу безперервно та швидко зростала, а обсяги імпорту та експорту досягли рівня 600 млрд дол. США. Завдяки сильній економіці Гонконг має значний потенціал, який дозволяє долати кризи. Як видно з рис. 2.3, попри негативні наслідки періоду пандемії COVID-19, яка охопила весь світ у 2019 році та негативно вплинула на економіку, економіка Гонконгу з 2020 року почала швидко відновлюватися.

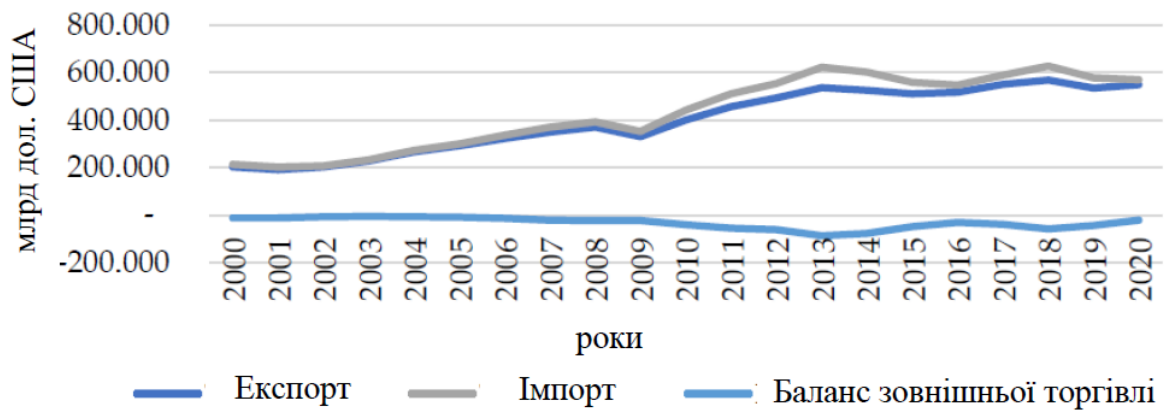

Рис. 2.3. Динаміка зовнішньої торгівлі Гонконгу у 2000-2020 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [49]

Фактором, який чітко відрізняв Сінгапур від інших країн, була висока частка державного сектора в економіці. За зайнятістю він становив 20%, за створенням ВВП – 14%, за інвестиціями, фінансованими з внутрішніх джерел – понад 60% [50]. Слід зазначити, що влада Сінгапуру проводила більш активну політику, ніж влада Гонконгу. Ця політика базувалася на ринкових механізмах із використанням елемента вибірковості пропозиції (галузь) і попиту (експорт). Проте сама проекспортна політика була менш активною, ніж у Гонконзі, що проявлялося насамперед у експортоорієнтованій реструктуризації промисловості в Сінгапурі переважно міжгалузевого характеру, яка в Гонконзі була внутрішньогалузевою [42]. Згодом Гонконг почав відмовлятися від виробництва та експорту дешевої неякісної продукції на користь більш технологічного виробництва, хоча все ще трудомісткого.

У Сінгапурі, незважаючи на міжгалузевий характер реструктуризації, планомірно зростало виробництво в електронній та електротехнічній галузях, які є носіями сучасної техніки і технологій. Причому майже все виробництво здійснюється у філіях іноземних корпорацій за межами Сінгапуру. У результаті понад 60% експорту Сінгапуру в 1990-х складала сучасні товари. Іноземний капітал відіграє важливу роль у експортно-орієнтованій реструктуризації промисловості Сінгапуру і станом на 2022 р. частка прямих іноземних інвестицій у ВВП досягла 28,3%. Хоча слід підкреслити, що суб'єктом

проекспортної реструктуризації економіки були також вітчизняні приватні та державні компанії, які функціонують як субпостачальники великих корпорацій [50]. У Сінгапурі уряд проводить політику спрямовану на підтримку бізнесу, що забезпечує зростання національного багатства країни з відкритою та орієнтованою на торгівлю економікою, яка стала важливим фінансовим, транспортним і торговим центром Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

У структурі економіки Сінгапуру частка послуг становить 73,6%, а частка промисловості - 26,4%. Основними галузями промисловості є електроніка (26,3%), хімічна промисловість (10,2%), біомедицина (22,2%), точне машинобудування (14%), транспортне машинобудування (16,1%). Така структура економіки та виробництва визначає відповідну структуру зовнішньої торгівлі. Так, основними товарними групами в експорті Сінгапуру у 2022 р. були: електричні машини та пристрої; механічні пристрої та інструменти; мінеральне паливо, масла; оптичні, вимірювальні та медичні прилади; ювелірні вироби; пластмаси та вироби з них; органічні хімікати; фармацевтична продукція; літаки. Імпорт Сінгапуру складається з таких основних товарних груп: електричні машини та прилади; мінеральне паливо, масла, машини, механічні пристрої та інструменти; ювелірні вироби; оптичні, вимірювальні та медичні прилади; літаки.

Відповідно до рис. 2.4, динаміка показників зовнішньої торгівлі Сінгапуру за 2000-2020 рр. демонструє зростання загального імпорту та загального експорту, за винятком деяких періодів глобальної фінансової кризи (2001 р., 2009 р. та 2015 р.), що свідчить про стійкість економіки. Хоча економіка країни періодично була під впливом великої кризи, вона легко відновлювалася. За досліджуваний період найнижчий рівень експорту (121 млрд дол. США) та імпорту (116 млрд дол. США) спостерігався у 2001 р. У 2014 році був зафіксований найвищий рівень зовнішньої торгівлі - з експортом у 415 млрд дол. США та імпортом у 377 млрд дол. США.

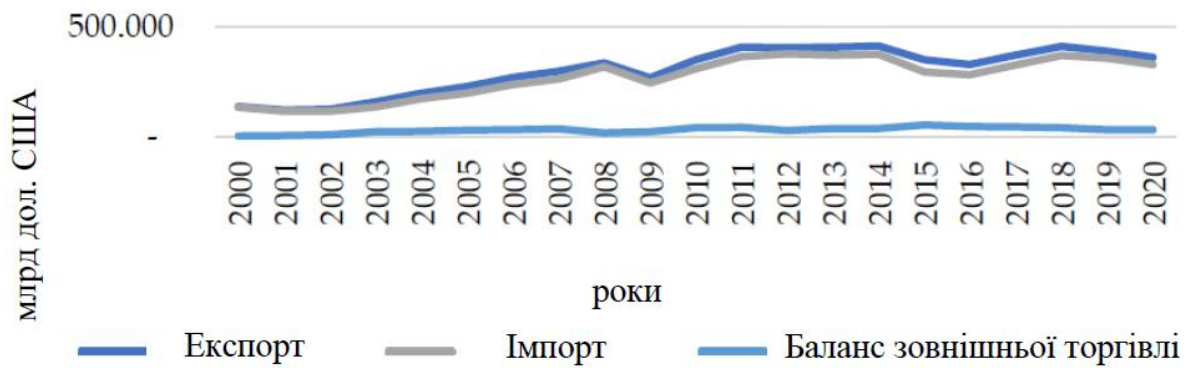

Рис. 2.4. Динаміка зовнішньої торгівлі Сінгапуру в 2000-2020 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [49]

Корейська політика експортно орієнтованого розвитку є прикладом стратегії, в якій обмінний курс і торговельна політика відігравали другорядну роль, тоді як інструменти промислової політики, включаючи фінансову та фіскальну політику, мали першочергове значення [51].

До середини 1980-х років торговий режим Південної Кореї характеризувався високим ступенем захисту. Середньозважене мито на імпорتنі товари перевищувало 30% і лише після 1983 р. було знижено до 23,7%, а в 1992 р. - до 8% [42]. Внутрішній сектор був звільнений лише від ввізного мита на товари постачання. Проте виробники експортного сектору мали вільний доступ до імпорту також інвестиційних товарів і споживчих товарів тривалого користування. Незважаючи на лібералізацію експортного сектора, що призвело до майже необмеженого доступу експортерів до імпорتنих товарів, на корейському ринку з'явилися антиекспортні стимули. Вони були викликані захистом побутового сектора. Щоб нейтралізувати антиекспортні деформації на внутрішньому ринку, уряд запровадив стимули для експортерів - фінансування експортних кредитів, доступ до іноземних позик, податкові пільги. У результаті в 1964-1973 роках валові субсидії становили 21,2-45,8% вартості експорту [42].

Суть корейської політики «експортного поштовху» полягала в розвитку не тільки експорту, а й експортного виробництва. Це було пов'язано з тим, що уряд Кореї, незважаючи на дуже хорошу економічну ситуацію на світовому

ринку і внаслідок цього високу динаміку зростання експорту, не відмовився від своєї політики підтримки експортерів. Таким чином, він зацікавив усіх підприємців у виробництві експортної продукції. Принаймні до початку 1980-х років, коли Корея була активним учасником міжнародної торгівлі, експортери країни були основними бенефіціарами державної політики. Оскільки експорт Південної Кореї був найдинамічнішим сегментом економіки, він мав дедалі більшу частку в бюджетних надходженнях, хоча водночас експортери отримували субсидії.

На даний час Південна Корея найбільше експортує такі товари, як: електричні машини та обладнання; комп'ютерна та електронна продукція; автомобілі; нафта та мінеральне паливо; вироби з пластмас; оптичні, технічні та медичні пристрої. В імпорті Південної Кореї переважають: мінеральне паливо, включаючи нафту; електричні машини та обладнання; машини з комп'ютерами; оптичні, технічні та медичні пристрої; інструменти.

До 2000 року швидке зростання цін на нафту негативно вплинуло на Південну Корею, яка задовольняла більше половини своїх енергетичних потреб за рахунок імпорту через погіршення умов торгівлі [52]. Південна Корея пережила рецесію, як і інші економіки, у 2001 р., коли у світовій економіці спостерігалася стагнація. Обсяги експорту у 2001 р. скоротилися до 150 млрд дол. США, а імпорт – до 141 млрд дол. США (рис. 2.5). У 2002 році Південна Корея впровадила комплексну програму реструктуризації економіки, яка дозволила відновити позитивні темпи економічного зростання. Завдяки цій політиці у 2002 році південнокорейська економіка досягла зростання на 8,0%.

Обсяги експорту Південної Кореї внаслідок світової фінансової кризи 2008 р. зменшилися на 13,86%, а темпи зміни імпорту становили -25,77%. Подібний спад зовнішньої торгівлі спостерігався під час глобальної кризи 2016 р. Пандемія COVID-19 також негативно вплинула на зовнішню торгівлю Південної Кореї, як і в інших країнах Азії. Негативний вплив пандемії на зовнішню торгівлю Південної Кореї продовжувався й у 2020 р.

Динаміка показників зовнішньої торгівлі Південної Кореї свідчить про постійне зростання обсягів експорту та імпорту перед глобальною фінансовою кризою 2008 року. Станом на 2008 р. стрімке зростання цін на нафту зменшилося, що позитивно вплинуло на зовнішню торгівлю Кореї, експорт якої перевищив 400 млрд. дол., а загальний імпорт зріс до 320 млрд. дол. Економіка Південної Кореї, яка за короткий час оговталася від наслідків кризи, наприкінці 2009 р. знову почала зростати. Як показано на рис. 2.5, у 2010 р. обсяг імпорту та експорту країни перевищили 500 млрд дол. США. Південна Корея подолати негативні наслідки кризи за короткий час завдяки успішній промисловій політиці.

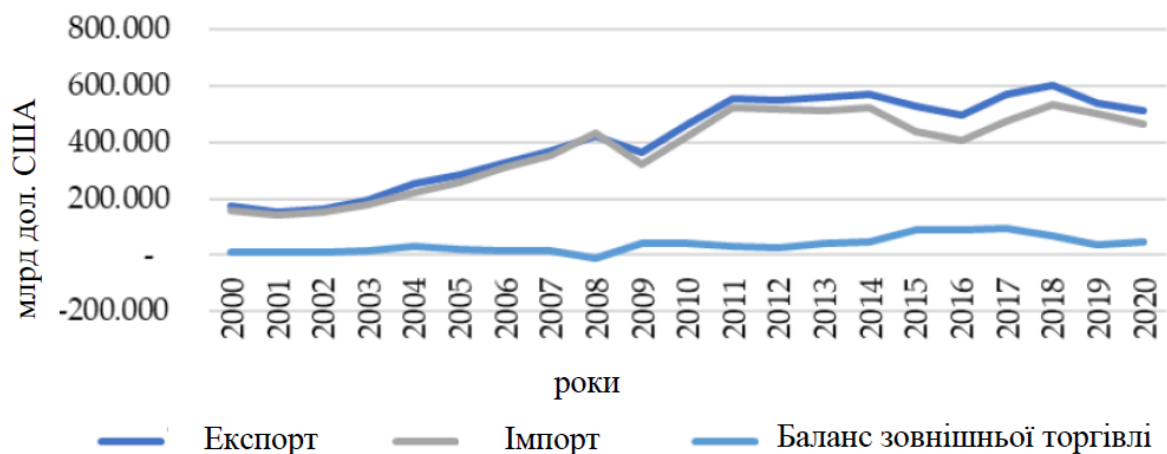

Рис. 2.5. Динаміка зовнішньої торгівлі Південної Кореї в 2000-2020 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [49]

Отже, досвід Кореї доводить, що субсидування експорту може сприяти економічному розвитку та збільшенню надходжень до бюджету, які, у свою чергу, підтримують розвиток експорту. Важливо забезпечити чіткість і прозорість політики підтримки експорту та стабільні умови діяльності експортерів. Таким чином, корейська модель проекспортного розвитку не ставить під сумнів існування протиріччя між розвитком експорту та захистом, але доводить, що подолати це протиріччя можливо шляхом створення механізмів, які нейтралізують антиекспортні ефекти захисту.

До 1950-х років економіка Тайваню базувалася на сільськогосподарському виробництві та експорті з дуже обмеженими

природними ресурсами. Уряд, підтримуючи розвиток сільськогосподарського виробництва, розробив і впровадив двосторонню економічну політику, засновану на індустріалізації через імпортозаміщення [47]. Політика імпортозаміщення Тайваню була запроваджена на початку 1950-х років, передбачала підвищення митних тарифів і встановлення квот на деякі товари та виявилася успішною наприкінці десятиліття. З 1960-х років почали надаватися стимули експортерам. Експортно-орієнтовані виробничі зони, створені на Тайвані, підтверджують переваги політики відкритості. Після нафтової кризи Тайвань з 1970-х років почав переходити від виробництва капіталомісткої продукції до виробництва технологічно інтенсивних товарів. У 1986 р. було затверджено 10-річний план розвитку науки і техніки, завдяки якому частка витрат на НДДКР у ВВП була збільшена до 2% у 1995 р., а частка приватного сектора у витратах на НДДКР зросла на 60% [47].

Тайвань має широкі торгові відносини з Китаєм, який є його найбільшим експортним ринком. Китай займає значне місце в експорті Тайваню, особливо в електроніці. Щоб отримати вигоду від дешевшої продукції у Китаї, тайванські експортери налагодили виробництво окремих видів електроніки в Китаї, які потім реекспортують до країн ЄС, Японії та США. Провідними експортними товарами Тайваню є: нафтові олії та олії, отримані з бітумінозних мінералів; рідкокристалічне обладнання, лазери, інші оптичні пристрої та інструменти. Більшість товарів, що експортуються Тайванем, містять імпортовану сировину та компоненти. З цієї причини, крім збільшення експорту, спостерігається також значне зростання імпорту за рахунок збільшення потреби в такій імпортованій сировині, як нафта та мінеральні руди. У періоди низького врожаю сільськогосподарських культур також збільшується імпорт основних продуктів харчування, таких як соєві боби та кукурудза. В імпорті товарів до Тайваню переважають: електронні інтегральні схеми; сира нафта, нафтові олії та олії, отримані з бітумінозних мінералів.

Під час кризи 2001 року загальний обсяг експорту та імпорту Тайваню скоротився: експорт знизився на 16,82%, а імпорт – на 23,25%. Темпи

економічного зростання Тайваню знизилися у 2008-2009 рр. через глобальну кризу, яка відбулася в 2008 році і вплинула на всі країни, що розвиваються. У 2010-2016 рр. спостерігалось скорочення зовнішньої торгівлі, темпи економічного зростання в цей період також знизилися. Економіка Тайваню відновилася в 2018 р., але внаслідок економічної кризи через пандемію у 2019 р. відбувся економічний спад, що відобразився й у негативній динаміці всіх показників зовнішньої торгівлі (рис. 2.6).

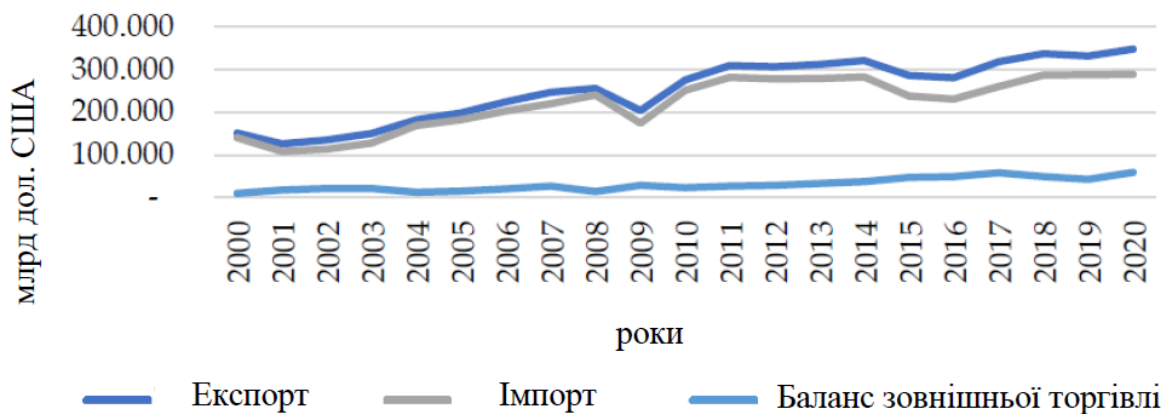

Рис. 2.6. Динаміка зовнішньої торгівлі Тайваню в 2000-2020 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [49]

Як видно з рис. 2.6, зовнішня торгівля Тайваню зазнала негативних змін у 2008 р. під час світової фінансово-економічної кризи, що призвела до скорочення орієнтованої на експорт економіки Тайваню. Проте, вже з 2010 р. спостерігалася позитивна динаміка експорту та імпорту, що свідчить про відновлення економіки. Найнижчий обсяг експорту за період 2000-2020 рр. було зафіксовано у 2001 р., який становив близько 100 млрд дол. США, а найвищий – 350 млрд дол. США у 2020 р.

Досвід нових індустріальних країн Азії першої «хвилі», які досягли успіхів у розвитку, показує взаємозв'язок між динамікою виробництва та зростанням експорту. Розглянуті вище країни (Тайвань, Гонконг, Південна Корея, Сінгапур) збільшили свою частку у світовому експорті з 8% у 1965 р. до 13% у 1980 р. та 20% у 2000 р. Швидке економічне зростання та зміцнення конкурентних позицій на міжнародних ринках стало результатом ефективної

державної політики, зовнішньої допомоги, освоєння зовнішніх ринків, сприятливої політичної ситуації в глобальному масштабі. Істотним чинником також стала експортна орієнтація, яка сприяла відкритості підприємців до нових потреб реципієнтів, пов'язаних з новими продуктами, для яких були необхідні нові технології. Важливе значення, окрім сприяння експорту, яке виявило статичні порівняльні переваги (достаток дешевої та кваліфікованої робочої сили), мала дуже висока динаміка інвестиційних витрат. Активна інвестиційна політика дозволила підвищити роль факторів інтенсивного виробництва та забезпечити перехід від статичних до динамічних порівняльних переваг.

Досвід країн «азійських тигрів» показує, що ефективною є стратегія промислового розвитку, що ґрунтується на концепції експортоорієнтованого зростання, тобто розвитку, орієнтованого на світовий ринок. Водночас це означає, що застосування концепції індустріалізації на основі створення комплексу взаємодоповнюючих галузей, який дає можливість автоматичного розвитку після побудови індустріальної бази на основі важкої промисловості, без орієнтації на зовнішні ринки можна вважати неефективним.

2.3. Стратегії розвитку нових індустріальних країн «четвертої хвилі»

Досвід реалізації стратегій розвитку країн-азійських тигрів, які були першими країнами, що продемонстрували успішні результати проведення швидкої індустріалізації в другій половині минулого століття, безумовно є надзвичайно корисним для країн, що розвиваються. Водночас, для імплементації їх досвіду необхідно враховувати зміни, які відбулися в умовах глобалізації та впливають як на здатність країн використовувати потенціал ендогенного розвитку, так і спроможність національних економік відповідати на зовнішні виклики, як геополітичні, так і гео економічні. У зв'язку з цим доцільно проаналізувати основні аспекти розвитку нових індустріальних країн четвертої «хвилі», економічне зростання яких пришвидшилося відносно недавно – в останні десятиліття.

З 1970-х років в західних країнах спостерігали за економічним зростанням нових індустріальних країн, які ставали все більш загрозливими економічними конкурентами. Спочатку «чотири азійські тигри» (Південна Корея, Гонконг, Сінгапур, Тайвань) стали розвиненими індустріальними державами. Через двадцять років їх змінили «нові країни-експортери» (Індонезія, Малайзія, Філіппіни, Таїланд, В'єтнам). Тоді як економіка Таїланду та Філіппін істотно постраждала внаслідок економічної кризи 1997 р., Малайзія, Індонезія та В'єтнам змогли забезпечити високі темпи економічного зростання, відтворюючи таким чином «японську модель» розвитку.

У В'єтнамі недієздатність системи централізованої економіки та вирішальний вплив південних регіонів зумовили перехід до вільної ринкової економіки, що супроводжувалося наданням іноземної допомоги, зростанням неформальної діяльності і прогресивною, але незавершеною приватизацією державного сектора [53]. Упродовж 1954-1975 рр. Демократична Республіка В'єтнам (на півночі) реалізовувала соціалістичну модель, яка характеризувалася централізацією процесу ухвалення рішень, усупільненням засобів виробництва, колективізацією аграрних господарств, прийняттям п'ятирічного планування в 1960 р., подвійним впливом радянської моделі індустріалізації та китайського аграрного комунізму [54].

Після виведення американських військ з В'єтнаму у 1975 р. у країні загострилася економічна криза, яка виникла внаслідок неефективної моделі адміністративно-планової економіки, неможливості швидкого подолання наслідків війни, низької продуктивності підприємств, що призвело до зростання імпортозалежності. Ці проблеми поглибилися під час вторгнення в'єтнамських військ до Камбоджі у 1979 р. з метою ліквідації режиму червоних кхмерів. Ведення військових операцій за межами країни призвело до зростання бюджетних видатків та до ізоляції В'єтнаму на міжнародній арені, скорочення міжнародної допомоги. У 1980 р. було прийняте рішення Центрального комітету партії щодо відкриття торгівлі, що дозволило провінціям створювати власні імпортно-експортні компанії і вільно торгувати з іншими країнами. В

результаті вартість експорту зросла на 60% за період 1980-1985 рр., що призвело до зростання імпорту в основному за рахунок телевізорів та мотоциклів з Японії. Після припинення китайської та російської допомоги уряд В'єтнаму був змушений пом'якшити аграрний режим. Низка заходів лібералізації призвела у 1988 р. до ліквідації кооперативів, розподілу землі між домогосподарствами та формування ринку землі [55].

У 1986 р., було започатковано реалізацію стратегії «Doi Moi» («зміни для створення нового»), яка передбачала перехід до ринкової економіки, заохочувала індивідуальну підприємницьку діяльність, підтримувала бізнес, не відмовляючись від соціалістичної системи [54]. На початку впровадження цих реформ рівень бідності у В'єтнамі перевищував 70%. Проте, після виведення в'єтнамських військ з Камбоджі (1989 р.) зосередження на вирішенні внутрішніх економічних проблем та проведенні реформ почалося швидке відновлення економіки В'єтнаму. Економічний успіх реформ був досягнутий завдяки розширенню ринкової координації та розвитку приватної власності. Відродження приватного сектора в соціалістичних рамках та поступові реформи, проведені з 1978 р., забезпечили темпи зростання ВВП на рівні 10% у 1990-х роках.

Реформи забезпечували перехід від централізованої до ринкової економіки, поєднуючи державне планування зі стимулами вільного ринку. В процесі реформування було здебільшого демонтовано планову економіку (починаючи з сільськогосподарських реформ), відкрито економіку для міжнародних корпорацій і торгівлі, вжито заходів для розвитку бізнесу, реалізовано соціальні програми, які особливо масштабними були в освіті та постачанні електроенергії. Система зовнішньої торгівлі була також реформована, сприяючи розвитку сільського господарства. Бар'єри для торгівлі були знижені, скасовано систему контрольних-пропускних пунктів, яка вимагала частого огляду транзитних товарів, правила приватного надходження грошей, товарів і туристів з-за кордону були послаблені. Лібералізація торгівлі забезпечила позитивні зміни й у рисовій промисловості. Менш ніж за два

десятиліття, після постійного імпорту рису, країна знову стала одним із найбільших у світі експортерів рису, експортуючи в середньому 3–4 млн т. на рік [56].

В'єтнам є однією з найбільш відкритих економік для міжнародної торгівлі в Азії. В'єтнамська торгівля становила 186% ВВП у 2021 р. В'єтнам експортує передавальні електронні апарати та телефони (22% усього експорту в 2021 р.), електронні інтегральні схеми (4,3%), взуття, технологічну продукцію та машини для автоматичної обробки даних. Імпорт включає електронні інтегральні схеми (14,5% усього імпорту у 2021 р.), електронні апарати, напівпровідники.

Результати реформування економіки були значними і проявилися у відновленні позицій країни в ланцюгах міжнародної торгівлі, створенні інфраструктури (доріг і мостів), зростанні туристичних потоків, лібералізації ринку землі, розвитку будівництва та транспорту, диверсифікації сільського господарства. Звичайно, соціальна нерівність посилилася, але держава змогла ефективно регулювати потоки іноземного капіталу. Після скасування американського ембарго у 1994 р., В'єтнам отримував позики за зниженими ставками, активно залучав іноземні інвестиції, які зосереджувалися у спільних підприємствах з державними компаніями. Таким чином, країна стала одним із головних бенефіціарів допомоги розвитку [54].

Проте найбільше значення мали підприємства іноземної власності, які отримали міністерські ліцензії: у 2002 р. на них припадало близько чверті вартості експорту, 13% ВВП і 35% промислового виробництва [54]. Деякі з цих інвестицій - зокрема британські, з Віргінських островів - відповідали короткостроковим фінансовим стратегіям, але багато також надходило від в'єтнамської діаспори та від трудових мігрантів в країнах колишнього радянського блоку. У результаті реалізації такої політики у 1996 році державний сектор забезпечив 40% ВВП проти 32% у 1992 році.

У 2023 р. 111 країн інвестували у В'єтнам, на чолі з Сінгапуром із понад 6,9 млрд дол. США, що становило 18,6% від загального обсягу надходжень ПІІ,

що на 5,4% більше, ніж у попередньому році. Японія посіла друге місце з майже 6,57 млрд дол. США, а Гонконг (Китай) посів третє місце з 4,68 млрд дол. США. За даними Міністерства планування та інвестицій, прямі іноземні інвестиції у В'єтнам зросли на 9,8% порівняно з роком раніше до 2,8 млрд дол. США за перші два місяці 2024 р. Найбільші частки інвестицій спрямовані у переробну промисловість (59%) та в нерухомість (32,7%) [57].

Отже, успіх розвитку В'єтнаму базувався на широкій економічній реформі та інклюзивному плані зростання. В'єтнам запровадив політику, зосереджену на вирішенні проблем освіти бідних верств населення, майбутніх освітніх потребах і позашкільній освіті. Виробництво і постачання електроенергії також було пріоритетним напрямом реформ, що забезпечувався належним управлінням і фінансуванням державної електричної компанії В'єтнаму. Донорська підтримка була включена в національні стратегії розвитку, а децентралізація підтримувала розвиток провінцій та регіонів.

Філіппіни є прикладом нової індустріальної країни, яка не тільки досягла постійного зростання упродовж 20 років, але й забезпечила пришвидшення темпів зростання. У 2010–2020 рр. країна зафіксувала середнє зростання ВВП на 6,4%, порівняно з 4,5% щорічного зростання у 2000–2009 рр., і набагато вище, ніж середнє зростання на рівні 2,4%, зафіксоване упродовж 1980–1999 рр. [58]. Крім того, в останні роки Філіппіни також зареєстрували більш швидке зростання, ніж Індонезія, Малайзія та Таїланд. Це є значним досягненням для Філіппін, темпи зростання яких відставали від темпів зростання сусідніх країн упродовж більшості періодів за останні кілька десятиліть.

Економічне зростання насамперед забезпечувалося розширенням сектора послуг, внесок яких у зростання становив у середньому близько 60% упродовж 2010–2017 рр. Крім того, виробничий сектор також був важливим джерелом зростання. Також уряд вжив заходи з розбудови громадської інфраструктури, які допомогли збільшити внесок інвестицій в економічне зростання. У 2017 р. загальні інвестиції становили майже 40% зростання ВВП, завдяки тому, що

інвестиції в основний капітал досягли 25% ВВП, що є найвищою часткою за понад 30 років [59].

Ще один ключовий аспект з історичного досвіду зростання Філіппін полягає в тому, що макроекономічна стабільність є необхідною (хоча й недостатньою) умовою для стійкого зростання. У 1983 р. країна пережила боргову кризу і численні спроби державного перевороту (1986-1990 рр.), що призвело до скорочення зростання на 7,6% у 1984-1985 рр. і «втраченого десятиліття» з точки зору економічного зростання. У результаті ВВП на душу населення зменшився з 1687 дол. США в 1980 р. до 15723 дол. США в 1999 р. Натомість економічному відновленню 2000-х років передувало покращення фіскальної дисципліни та зниження інфляції. Крім того, прискорення зростання у 2010-2016 рр. відбувалося одночасно із збереженням макроекономічної стабільності та сприятливих зовнішніх умов. Макроекономічна стабільність у поєднанні з впровадженням структурних реформ у 2000-2016 рр. забезпечила збільшення ВВП на душу населення Філіппін з 1607 дол. США у 2000 р. до 2753 дол. США у 2016 р. [58].

Проте, на Філіппінах існують невикористані можливості для збільшення зростання за рахунок більшого накопичення капіталу. Внесок накопичення капіталу в економічне зростання суттєво зріс на Філіппінах, коли зростання прискорилося в 2011-16 рр., сприяючи більш ніж одній третині зростання. Тим не менш, накопичення капіталу на Філіппінах є відносно низьким порівняно з аналогічними країнами через низький рівень державних інвестицій та ПІІ. Капітал у розрахунку на одного працюючого в країні також низький, менше половини, ніж в Індонезії та Малайзії. Отже, для уряду є можливості прискорити зростання шляхом збільшення накопичення капіталу.

Підтримання високих темпів економічного зростання в довгостроковій перспективі залежить від підтримки відповідних темпів нарощення продуктивності за допомогою структурних реформ. Внесок загальної продуктивності факторів виробництва (Total Factor Productivity (TFP)) в економічне зростання зріс з 2000 року, відображаючи еволюцію економіки

Філіппін за останні два десятиліття. TFP постійно сприяв зростанню під час економічного відновлення та прискорення у 2000-2010 рр. Зростання TFP стало результатом впровадження широкого спектру структурних реформ, у 1990-х роках, які забезпечили економічне зростання та збільшили внесок TFP.

Зростання продуктивності праці узгоджується з динамікою середньорічного зростання TFP країни, що прискорилося з 1,6% в 1998-2004 рр. до 3,6% у 2010-2016 рр. Проте зростання продуктивності було нижчим на Філіппінах, ніж у інших країнах цього регіону. Наприклад, зростання продуктивності праці у Китаї та В'єтнамі досягло 7,6% та 4,2% відповідно у 2010-2016 рр., відповідно, розрив у продуктивності праці між Філіппінами та багатьма країнами регіону залишається великим [59]. Низька продуктивність праці в країні була частково спричинена історично низьким рівнем накопичення капіталу, що призвело до низького показника капіталу на одного працівника, що обмежує зростання продуктивності праці, незважаючи на більш високе зростання TFP. Але тут є додатковий потенціал розвитку Філіппін - збільшення зростання продуктивності праці за рахунок більшого накопичення капіталу та підтримки високого зростання TFP.

Важливість зосередження стратегій розвитку на продуктивності зумовлено трьома факторами. По-перше, зростання продуктивності передбачає більш ефективний спосіб збільшення довгострокового економічного зростання порівняно з накопиченням капіталу та праці, які стикаються зі зменшенням віддачі від масштабу. По-друге, продуктивність праці залишається головною рушійною силою економічного зростання Філіппін з 1998 р., забезпечуючи 87% зростання доданої вартості на одного мешканця. По-третє, політика, спрямована на підвищення продуктивності, також сприяє зростанню інвестицій і накопиченню капіталу [59].

Політика уряду, яка впливає на те, як ресурси розподіляються між фірмами (наприклад, розподіл праці та капіталу) і ефективність, з якою фірми використовують ресурси, визначає зростання продуктивності. Пільги в межах державної політики, які отримують непродуктивні фірми, дозволяють їм

продовжувати свою діяльність, що не дозволяє збільшувати частки ринку більш продуктивним фірмам, які могли б використовувати ресурси більш ефективно. Водночас політика, яка заохочує фірми покращувати якість управління, отримувати доступ до технологій та впроваджувати інновації, сприяє вищій продуктивності всередині фірми [60].

Незважаючи на те, що Філіппіни знизили свої тарифи, їхні нетарифні бар'єри та торгові витрати залишаються вищими, ніж у інших нових індустріальних країн регіону [61]. Країна має лібералізований режим торгівлі, що відображено в її порівняно низькому тарифі найбільшого сприяння в 6,3% в 2016 р.. Проте відкритість торгівлі Філіппін, виміряна як частка загальної торгівлі у ВВП, знизилася з 98,7% в 1998 р. до 64,9% в 2016 р. Частково це пов'язане з високими торговими витратами та наявністю нетарифних заходів. Витрати на торгівлю включають тягар державного регулювання, якість інфраструктури та складність митних процедур. Нетарифні заходи здебільшого пов'язані з адміністративними процедурами, встановленими урядом, які стають все більш важливою перешкодою для торгівлі на Філіппінах [59].

Хоча частка компаній-експортерів залишається невеликою в різних секторах, вони в середньому більш продуктивні, ніж фірми, які зосереджуються на внутрішньому ринку. Дані на рівні фірм показують, що менше 10% фірм на Філіппінах займаються експортом, і ця частка зменшується в останні роки. Тим не менш, фірми, які експортують принаймні частину своїх продажів за кордон, у середньому є більш продуктивними, ніж фірми, які продають лише на внутрішньому ринку. Ймовірно, це пов'язано з тим, що фірми, які експортують, стикаються з більшою конкуренцією на світовому ринку, що ймовірно змушує їх підвищувати продуктивність [59].

Обсяг чистих ПІІ на Філіппінах збільшується з 2000 р., але вони залишаються низькими порівняно з подібними економіками. ПІІ становили в середньому 1,7% від ВВП щороку в 2011-2016 рр., що нижче як структурного середнього аналогічного показника (2,2%), так і регіонального середнього аналогічного показника (3,2%). Крім того, прямі інвестиції в акціонерний

капітал становлять менше половини загального обсягу ПІІ на Філіппінах, і їхня частка не зросла за останні роки (0,8% ВВП у 2005 р. та 0,7% ВВП у 2016 р.), що обмежує трансфер технологій [59].

Розуміння рушійних сил економічного зростання на Філіппінах має істотне значення для інших країн з точки зору розробки і реалізації політики, спрямованої на покращення довгострокового зростання та підвищення добробуту нації. Економічне зростання на Філіппінах прискорилося в 2010-х роках завдяки попереднім структурним реформам і постійним заходам уряду щодо покращення макроекономічних та фіскальних показників. Ключовими складовими успішної державної політики щодо пришвидшення економічного зростання на Філіппінах були: (1) покращення ринкової конкуренції шляхом усунення обмежень для іноземних інвесторів; (2) спрощення складних адміністративних процедур для існуючих і нових підприємств, сплати податків; (3) зменшення обмежень на іноземний капітал; (4) послаблення нетарифних бар'єрів.

Висновки до розділу

1. Проаналізований досвід нових індустріальних країн є корисним для інших країн, що розвиваються. Проте не існує універсальної моделі ефективної промислової політики, яку країни могли б реалізувати, оскільки формування політики повинно відбуватися відповідно до специфіки національної економіки. Формування промислової політики в інших країнах, що розвиваються, повинно відбуватися з використанням досвіду азійських країн. При цьому необхідно забезпечити: посилення ролі держави в цільовому галузевому розвитку та сприянні збитковим галузям, які мають потенціал розвитку; бюджетні трансферти для підтримки пріоритетних галузей промисловості; чітке визначення мети та тривалості державного регулювання промислової сфери; одночасне використання обидвох стратегій індустріалізації (імпортозаміщення та експортної орієнтації) і вчасну ідентифікацію переломного моменту.

2. Нові індустріальні країни першої «хвилі», які отримали назву «азійські тигри», продемонстрували швидкі темпи економічного зростання та підвищення рівня якості життя населення за відносно короткий період часу завдяки ефективним стратегіям промислового та соціального розвитку. Основними складовими цих стратегій стали політика імпортозаміщення, підтримка інвестицій у технологічну інфраструктуру, підвищення рівня високотехнологічності виробництва. Досвід нових індустріальних країн Азії показує наявність взаємозв'язку між динамікою виробництва та зростанням експорту. Швидке економічне зростання та зміцнення конкурентних позицій Тайваню, Гонконгу, Південної Кореї та Сінгапуру на міжнародних ринках стало результатом ефективної державної політики, зовнішньої допомоги, освоєння зовнішніх ринків, сприятливої політичної ситуації в глобальному масштабі.

3. Кілька важливих чинників успішного розвитку В'єтнаму можуть бути використані в інших країнах. Деякі фактори, як-от довга берегова лінія (що підтримує експорт), залежать від географічного розташування, але інші аспекти реформи можуть бути відтворені в інших країнах. Добре спланована та успішна реформа освіти, яка охоплює всіх дітей суспільства, добре узгоджена з поточними потребами ринку праці, але враховує економічні перетворення, є надзвичайно актуальною для багатьох країн із низькими доходами та ринків, що розвиваються сьогодні. Багаторічний досвід зростання Філіппін підтверджує важливість структурних реформ 1980-1990 рр., які зіграли ключову роль у відновленні та подальшому прискоренні зростання країни. Спостерігався розрив в часі між впровадженням і результатом реформ, оскільки реформи почали мати вплив лише в другій половині 2000-х років. Відновлення зростання наприкінці 1990-х забезпечувалося відкритістю торгівлі, поступовим відкриттям і поглибленням фінансового сектора, а також розвитком інфраструктури, що підвищило зовнішню конкурентоспроможність країни. Кумулятивний ефект минулих реформ у поєднанні з раціональною фіскальною

та макроекономічною політикою сприяв стрімкому прискоренню економічного зростання у 2010-2016 роках.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПРИШВИДШЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ДОСВІДУ НОВИХ ІНДУСТРІАЛЬНИХ КРАЇН

3.1. Оцінка потенціалу економічного зростання в Україні в контексті використання азійського досвіду

Для характеристики економічної ситуації в Україні, як вихідного пункту для визначення можливостей пришвидшення економічного зростання, використаємо низку показників ВВП та порівняємо їх з аналогічними показниками нових індустріальних країн. Країни відрізняються за кількістю населення, наявними природними ресурсами та спроможністю їх ефективного використання для виробництва необхідної продукції, а тому показник фактичного обсягу ВВП не доцільно використовувати для оцінки та порівняння економічного розвитку країн. У зв'язку з цим у нашому дослідженні використаємо такі відносні показники, що характеризують економічне зростання: ВВП на одного мешканця, індекс ВВП (у % до попереднього чи базового року).

З метою коректного порівняння економіки України з новими індустріальними країнами «четвертої хвилі» як основний показник використаємо ВВП у розрахунку на одну особу за паритетом купівельної спроможності (ПКС). Порівняння України з новими індустріальними країнами «четвертої хвилі» показало, що національний дохід на одного мешканця в Україні у 2015-2023 рр. перевищував аналогічний показник у В'єтнамі та Філіппінах, але був меншим ніж у Малайзії (рис. 3.1). Так, у 2023 р. ВВП на одного мешканця України був більшим на 20% порівняно з показником В'єтнаму (14974 дол.) та на 63% - більшим за показник на Філіппінах (10989 дол.), але на 55% меншим, ніж у Малайзії (32812 дол.). За досліджуваний період найбільші темпи зростання показника ВВП на одну особу спостерігалися у В'єтнамі і становили 197,1% у 2023 р. відносно 2015 р., тоді як в Україні та Філіппінах темпи зростання національного доходу були повільнішими – 178,9%

та 154,3% відповідно. Найнижчим темп зростання цього показника був у Малайзії (123,2%), що свідчить про певне сповільнення зростання.

Отже, як видно з рисунку 3.1, ВВП на одну особу (за ПКС) в Україні є вищим, ніж у В'єтнамі та Філіппінах - нових індустріальних країнах, що демонструють високі темпи економічного зростання упродовж кількох останніх десятиліть. Хоча національний дохід в Україні є меншим порівняно з Малайзією, його зростання відбувалося швидше в нашій країні. Також звернемо увагу на те, що показник національного доходу на одну особу в Україні у 2020 р. не зменшився під впливом кризових явищ в економіці внаслідок пандемії, а навпаки спостерігалось його зростання на 9,2% порівняно з 2019 р., у В'єтнамі зростання було дещо меншим і становило 3,3%, тоді як у Філіппінах та Малайзії відбувся спад на 10% та 7% відповідно. З огляду на це можемо зробити висновок про вищу стійкість української та в'єтнамської економік до зовнішніх потрясінь порівняно з економіками Філіппін та Малайзії.

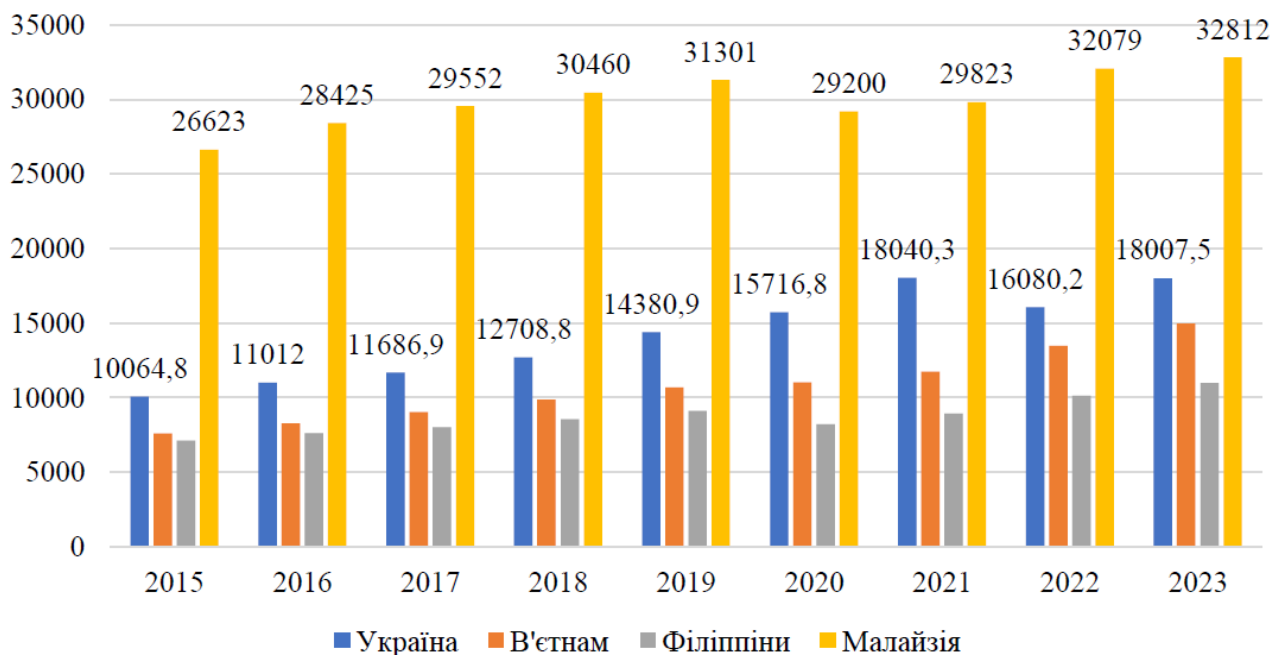

Рис. 3.1. ВВП на одного мешканця (за ПКС) в Україні, В'єтнамі, Філіппінах та Малайзії

Джерело: побудовано автором за даними [62-65]

ВВП України у розрахунку на одного мешканця поступово наближається до рівня 20 тис. дол., який насправді не є таким великим доходом порівняно з

понад 45 тис. дол. у Великій Британії, яка була першою промислово розвиненою країною. Але такий рівень ВВП на одну особу означає, що значна частина населення забезпечена комфортним житлом, автомобілем, користується добре працюючою системою громадського транспорту і має доступ до якісних послуг охорони здоров'я.

Як зазначалося вище, важливим показником також є зростання ВВП, що визначається його зміною (збільшенням або зменшенням) по відношенню до попереднього року. Як видно з рисунку 3.2, серед досліджуваних країн стабільне зростання ВВП спостерігалось лише у В'єтнамі: упродовж 2015-2023 рр. від'ємні темпи зміни показника не фіксувалися, а середньорічний темп зростання становив 6%. В'єтнамська економіка зберігала додатні темпи зростання навіть під час пандемії Covid-19 (102,9%). Економічне зростання України характеризується періодами спаду, зумовленими кризами внаслідок анексії Криму та окупації частини території російськими військами у 2015 р. та повномасштабного вторгнення російських військ в Україну у 2022 р. Відповідно, у 2015 р. спостерігалось зниження ВВП на 9,8%, а у 2022 р. відбулося зниження на 28,8%. Водночас варто зазначити, що українська економіка має значну адаптивну спроможність, про що свідчить здатність відновлювати зростання ВВП: у 2016 р. відбулося збільшення цього показника на 2,4% порівняно з 2015 р., а у 2023 р. – на 5,3% відносно 2022 р. Економічне зростання Філіппін та Малайзії також мало високі темпи, проте у 2020 р. в умовах пандемії відбувся спад відповідно на 9,5% та 5,5% порівняно з попереднім роком, внаслідок чого середньорічні темпи зростання ВВП в цих країнах були дещо нижчими, порівняно з В'єтнамом, і становили відповідно 104,7% та 103,8%. У 2023 р. темпи зростання ВВП України становили 105,3% відносно 2022 р., що було на рівні темпів зростання В'єтнаму (105%) та Філіппін (105,5%) і дещо вищим ніж у Малайзії (103,7%).

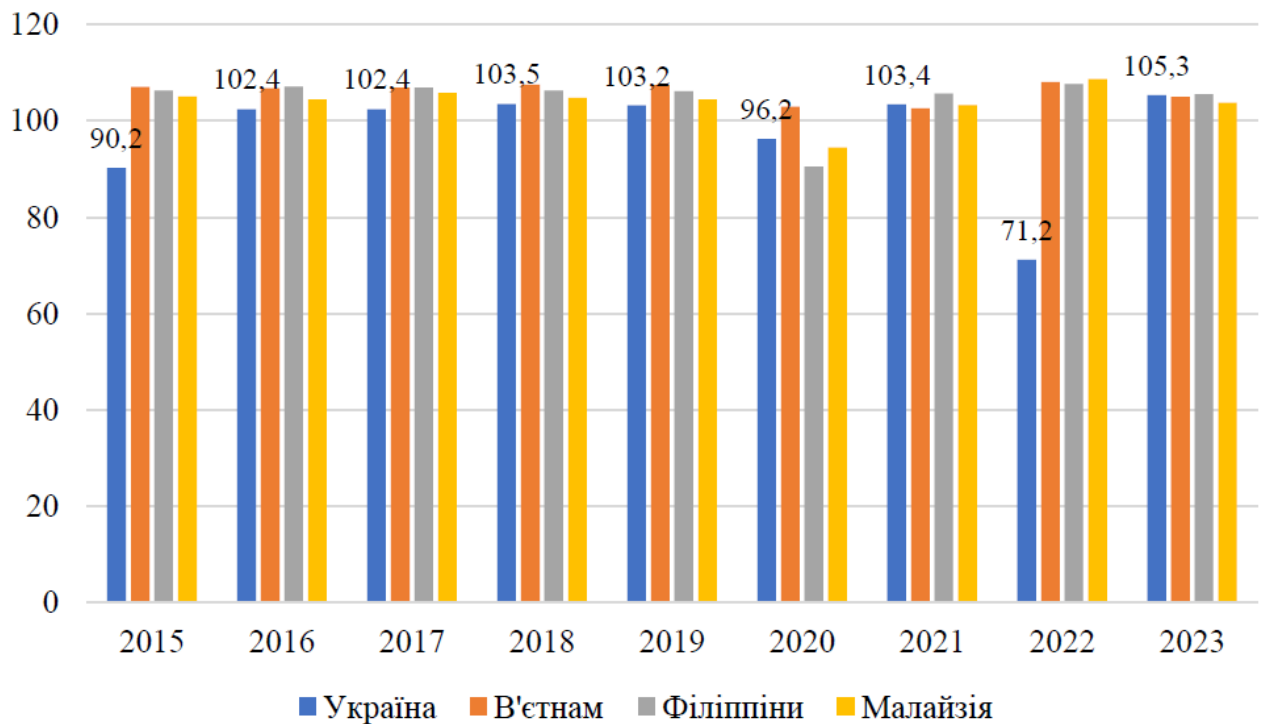

Рис. 3.2. Темпи зростання ВВП в Україні, В'єтнамі, Філіппінах та Малайзії, % до попереднього року

Джерело: побудовано автором за даними [66-69]

Зважаючи на те, що основними чинниками стрімкого економічного зростання нових індустріальних країн були забезпечення швидкого розвитку промисловості, експортна орієнтація економіки, залучення значних інвестицій та створення власного інноваційного потенціалу, розглянемо почергово наявний потенціал України для реалізації зазначених напрямів.

З метою характеристики промислового потенціалу України використаємо індекс промислової продукції у галузевому розрізі та структуру промислового виробництва (табл. 3.1). Результати проведеного дослідження показують, що за період 2018-2023 рр. відбувся спад обсягів промислового виробництва, що є ознакою деіндустріалізації економіки України. Про це свідчить динаміка індексів промислової продукції, значення яких за основними галузями промисловості переважно були меншими за 100%. Особливо різке скорочення промислового виробництва відбулося у 2022 р., коли обсяги продукції металургії зменшилися на 62,4%, а машинобудування – на 43,1%. При цьому спостерігалися зміни в структурі промисловості, які проявилися у зменшенні

частки металургійної продукції з 16,2% у 2018 р. до 8,1% у 2023 р. Водночас, частка машинобудування практично не змінилася, а частка харчової промисловості збільшилася лише на 0,9 відсоткових пункти (в. п.).

Таблиця 3.1

Динаміка промислового виробництва та структури промисловості України

Роки	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів	Машинобудування	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря
Індекс промислової продукції, %					
2018	103,4	98,7	100,8	112,4	103
2019	98,4	103,3	98,6	97,8	95,6
2020	97	99,2	91,3	82,4	99,1
2021	101,4	94,6	105,8	108,5	100,8
2022	70	78,4	37,6	56,9	69,4
2023	97,9	115,6	109,0	118,4	99,4
Частка у структурі промисловості, % до загального обсягу реалізованої продукції					
2018	12,8	19,4	16,2	6,9	24,2
2019	13,3	20,4	14	7,2	24,8
2020	11,2	21	12,3	6,1	29,5
2021	12,8	18	14,5	5,2	30,2
2022	11,1	18,7	8,8	5,2	39,7
2023	11,3	20,3	8,1	7,2	35,4

Джерело: побудовано автором за даними [70; 71]

Досвід нових індустріальних країн показує, що важливим чинником є не лише вигідне географічне розташування і наближення до великих споживчих ринків. Необхідно забезпечувати вихід національних експортерів на ринки інших країн по всьому світу та підтримувати хороші дипломатичні відносини з країнами, які мають місткі внутрішні ринки з високим рівнем споживчого попиту і купівельною спроможністю населення, що зазвичай також вимагає постійної ефективної роботи торговельних представництв і торгових місій.

Загалом рівень відкритості економіки України є не високим і упродовж досліджуваного періоду знизився з 79,86% у 2018 р. до 55,7% у 2023 р. (табл. 3.2), тоді як відкритість торгівлі нових індустріальних країн перевищував 100-150%. Тобто, за показником відкритості торгівлі Україна є більш наближеною

до європейських країн (Хорватія, Румунія). Крім цього, нові індустріальні країни реалізовували промислову політику, яка поєднувала заходи для забезпечення нарощення експорту при одночасному впровадженні імпортозаміщення. В Україні, як бачимо з табл. 3.2, високою є імпортна залежність економіки, про що свідчить значення імпоротної квоти, яка у 2023 р. майже удвічі перевищувала експортну квоту. Таким чином, за період 2018-2023 рр. в Україні відбулося зниження експортної орієнтації економіки при зростанні її імпоротної залежності. Відповідно й розбалансованість експорту та імпорту посилилася, про що свідчить зниження коефіцієнта покриття експортом імпорту з 0,83 до 0,57.

Таблиця 3.2

Показники зовнішньої торгівлі та відкритості економіки України

Рік	ВВП, млрд дол.	Експорт, млрд дол.	Імпорт, млрд дол.	Експортна квота, %	Імпортна квота, %	Зовнішньо- торговельна квота, %	Коефіцієнт покриття експортом імпорту
2018	130,89	47,33	57,18	36,16	43,69	79,86	0,83
2019	153,88	50,05	60,8	32,53	39,51	72,04	0,82
2020	156,62	49,19	54,33	31,41	34,69	66,10	0,91
2021	199,77	68,07	72,84	34,08	36,46	70,54	0,93
2022	161,99	44,13	55,29	27,24	34,13	61,38	0,80
2023	178,76	36,04	63,52	20,16	35,54	55,70	0,57

Джерело: складено і розраховано автором за даними [72-74]

Основу українського експорту в 2023 р. становила аграрна продукція, яка займала майже 52% загального обсягу експорту товарів, з яких 23% склали зернові культури, близько 16% - жири та олії тваринного і рослинного походження, 7,8% - насіння та плоди олійних рослин. При цьому частка готових харчових продуктів була порівняно не високою – 9% загального обсягу експорту, тоді як у 2018 р. цей показник становив 6,4%. Частка експорту з України чорних металів становила у 2023 р. 7,3%, а частка експорту виробів з чорних металів - 2,4%. Частка машин та обладнання за цей період зменшилася з 10,8% у 2018 р. до 7,2% у 2023 р.

Результати аналізу динаміки обсягів експорту основних товарів у 2018-2023 рр. підтверджують переважання сільськогосподарської продукції над іншими видами товарів (рис. 3.3). За досліджуваний період відносно стабільними залишалися обсяги експорту насіння і плодів олійних рослин, жирів та олій тваринного і рослинного походження, готових харчових продуктів. Водночас відбулося зменшення обсягів експорту як чорних металів, так і машин та обладнання.

Рис. 3.3. Обсяги експорту основних товарних груп з України у 2018-2023 рр., млн дол. США

Джерело: побудовано автором за даними [75]

Україні необхідно вживати заходів для збільшення експорту продукції з вищим рівнем доданої вартості. Експорт товарів не лише забезпечує масову зайнятість, але й дозволяє підприємствам розширити свої технологічні можливості. З іншого боку, аналіз структури експорту країни дозволяє виявити товари, які є конкурентними на глобальних ринках, і відповідно визначити, у яких галузях Україна має порівняльні переваги. Водночас, відхід від економіки, заснованої на природних ресурсах, допомагає уникнути інституційної дисфункції, яку економісти називають «прокляттям ресурсів» або «голландською хворобою».

Отже, важливим є досвід нових індустріальних країн щодо реалізації промислової політики, орієнтованої на експорт. Жодна з досліджуваних нами у другому розділі країн не є головним експортером ресурсів – усі зосереджені на виробництві продукції з високим рівнем доданої вартості (транспортних засобів, комп'ютерів та електроніки).

Для України може бути складним перехід від експорту, орієнтованого на металургійну продукцію та сільськогосподарську сировину до експорту товарів з вищим рівнем доданої вартості, зокрема таких, як готові харчові продукти, вироби з металу, машини і устаткування, електротехнічне обладнання. Труднощі можуть виникати внаслідок недостатності капітальних інвестицій та фінансових ресурсів для проведення модернізації підприємств переробної промисловості та налагодження виробництва продукції, яка б відповідала високим світовим стандартам.

Рівень забезпеченості економіки України інвестиціями є надзвичайно низьким, а за останні кілька років істотно погіршився, про що свідчить зниження відношення обсягів інвестицій в основний капітал до ВВП з 16,25 % у 2018 р. до 5,81% у 2023 р. (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Рівень забезпеченості економіки України інвестиційними ресурсами

Роки	Капітальні інвестиції, млрд грн	Капітальні інвестиції, млрд дол. США	Відношення обсягів інвестицій в основний капітал до ВВП, %	Накопичені ПІ, млрд дол. США	Надходження / виведення ПІ, млн дол. США
2018	578,7	21,3	16,25	46,89	763
2019	624,0	24,1	15,69	54,21	1405
2020	487,2	18,1	11,54	52,09	-6728
2021	538,6	19,7	9,88	65,75	7555
2022	409,7	11,4	7,82	50,98	-5535
2023	395,4	10,4	5,81	54,26	3095

Джерело: складено і розраховано автором за даними [76; 77]

Незважаючи на погіршення безпекової ситуації в умовах війни в Україні та скорочення обсягів капітальних інвестицій у 2022-2023 рр., накопичені ПІ в економіці у 2023 р. незначно збільшилися, а відтік іноземних інвестицій

змінився їхнім припливом. Проте, у переробну промисловість вкладено лише 22,6% обсягів усіх залишків ПІІ станом на 2023 р. Іноземні інвестори надають перевагу інвестуванню в такі види економічної діяльності в Україні, що забезпечують швидкий оборот коштів і віддачу від вкладених фінансових ресурсів (оптова та роздрібна торгівля, фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, добувна промисловість).

В умовах недостатності власних інвестиційних ресурсів та незначного надходження іноземного капіталу в економіку забезпечення розвитку промисловості на засадах модернізації та технологічного оновлення необхідною є державна підтримка промислових підприємств. З метою активізації інвестиційної діяльності та збільшення обсягів капітальних інвестицій у переробну промисловість необхідно удосконалити нормативно-правову базу в частині покращення доступності банківських довгострокових кредитів для промислових підприємств, які мають стратегічне значення з точки зору пришвидшення економічного зростання. Також необхідно на державному рівні передбачити стимули для підприємств, які реінвестують у подальший розвиток виробничих потужностей та залучають іноземні інвестиції, які виготовляють експортну продукцію з високим рівнем доданої вартості та виходять на нові експортні ринки.

Попри наявність відмінностей в економічному потенціалі розвитку України від нових індустріальних країн, для проведення реформ в нашій країні з метою пришвидшення економічного зростання та зміцнення конкурентоспроможності на міжнародних ринках доцільно використати успішний досвід індустріалізованих країн «четвертої хвилі» за такими напрямками:

- 1) реіндустріалізація економіки на основі розвитку високотехнологічних галузей промисловості з наявним експортним потенціалом та більш активне їх включення в глобальні ланцюги створення вартості (машинобудування, приладобудування, виробництво транспортних засобів);

2) удосконалення інституційних механізмів регулювання інвестиційної діяльності та створення сприятливих умов для збільшення обсягів залучених інвестицій;

3) внесення змін в законодавство з метою покращення умов ведення бізнесу для сприяння розвитку малих і середніх підприємств;

4) збільшення державної підтримки науково-дослідних установ та інноваційних підприємств, реформування системи освіти відповідно до потреб побудови перспективної галузевої структури економіки.

3.2. Концептуальні засади формування стратегії економічного розвитку України з урахуванням досвіду азійських країн

В умовах війни економічна ситуація в Україні істотно погіршилася через загострення історично сформованих проблем неефективної структури економіки та відсутність дієвих інституційних механізмів їх вирішення. Як показали результати проведеного у підрозділі 3.1 аналізу потенціалу економічного зростання України, найбільш актуальними проблемами на сучасному етапі для нашої країни є втрата промислового потенціалу та деіндустріалізація економіки, недостатність інвестиційного капіталу, відкритість економіки при неефективній та асиметричній структурі експорту та імпорту товарів. І хоча в умовах повномасштабної війни в 2023 р. українська економіка характеризувалася додатними темпами зростання ВВП, такої динаміки буде недостатньо для забезпечення швидкого відновлення економіки у період повоєнної відбудови країни.

Як показав досвід нових індустріальних країн, успішна реалізація стратегій розвитку як країн-«азійських тигрів», так і країн «четвертої» хвилі індустріалізації, забезпечувалася реформуванням усіх секторів економіки та сфер життєдіяльності завдяки комплексному удосконаленню інституцій та підвищенню ефективності державного управління. Відповідно для України ключовим завданням є підвищення ефективності державного управління та побудова сучасної демократичної системи адміністрування.

На основі проведеного аналізу ключових сфер розвитку України та з огляду на можливості пришвидшення євроінтеграції, які виникли в результаті отримання Україною статусу країни-кандидата на вступ до ЄС, ми визначили основні виклики з урахуванням макроекономічної ситуації в країні (рис. 3.4). Подолання цих викликів сприятиме розбудові ефективної та сучасної держави. Ключовим викликом серед перерахованих нижче є підвищення ефективності державних установ, покращення координації та підвищення результативності їх діяльності, а також чіткий розподіл повноважень між урядом та місцевою владою. Не менш важливими фундаментальними викликами є забезпечення оптимального використання нових технологій та цифрових рішень у розбудові сучасної держави, а також забезпечення стабільності державних фінансів та підвищення ефективності судів і прокуратури.

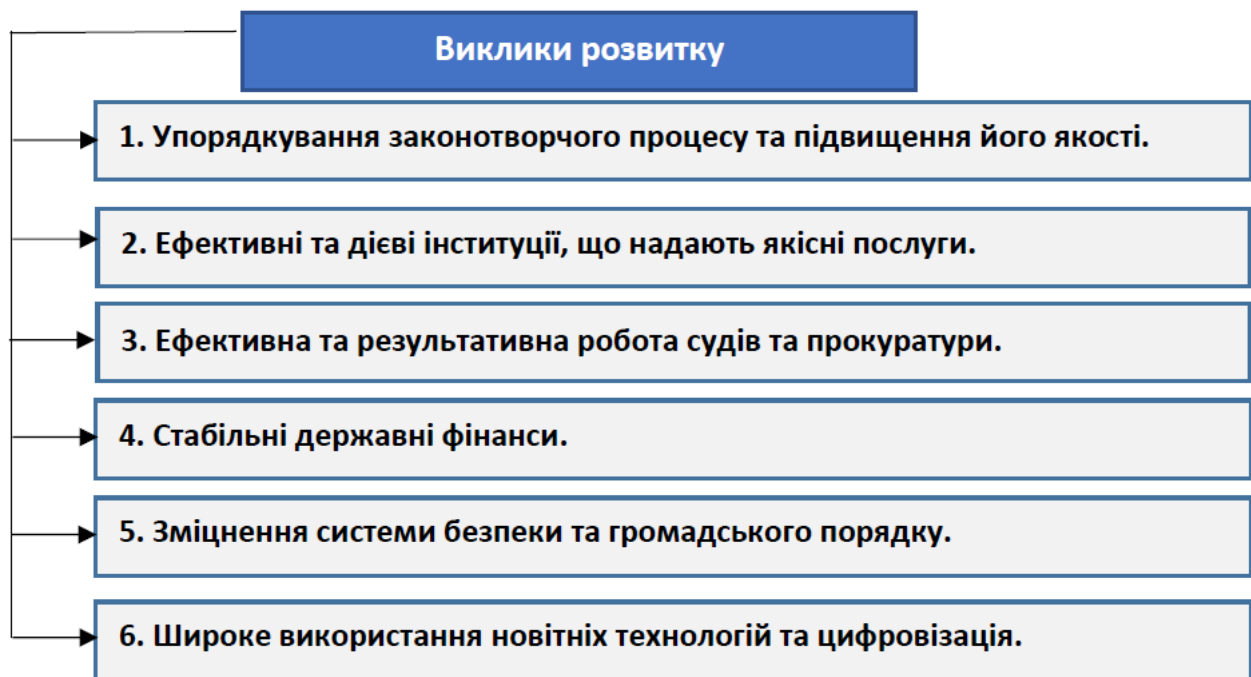

Рис. 3.4. Ключові виклики для розвитку України на сучасному етапі

Джерело: розроблено автором

Для забезпечення своєчасної та ефективної відповіді на зазначені виклики в Україні необхідно реалізувати стратегію, ключовою метою якої визначимо побудову сучасної демократичної держави, діяльність якої спрямована на підвищення добробуту громадян на основі збалансованого економічного

розвитку. У перспективі до 2035 року досягненню стратегічної мети сприятимуть 5 цілей, які спрямовані на реалізацію завдань щодо удосконалення правових відносин, розбудови інституцій, стратегічного розвитку управління, цифровізації державних послуг, зміцнення сфери публічних фінансів, залучення і ефективного використання коштів ЄС, забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки для громадян.

Декомпозиція стратегічної мети на конкретні цілі дозволяє сформулювати відповідні завдання щодо їх досягнення.

Стратегічна ціль I. Удосконалення правової системи стосується зменшення регуляторного тягаря та усунення суперечностей і двозначності правових положень, поширення принципів оцінки впливу нормативних актів, підвищення прозорості законотворчості та зміцнення співпраці з соціальними та корпоративними структурами .

Стратегічна ціль II. Підвищення ефективності державних інституцій має забезпечуватися на основі вдосконалення функціонування органів місцевого самоврядування, підвищення ефективності державного управління шляхом підвищення його здатності формувати та керувати державною політикою, а також покращення функціонування органів юстиції та прокуратури. Ця стратегічна ціль також стосується питань інтегрованого соціального, економічного та просторового планування, включаючи просторовий розвиток сільських територій.

Стратегічна ціль III. Підвищення ефективності виконання державних завдань шляхом використання цифрових технологій та зміни способу функціонування відповідно до можливостей, які пропонують технології, актуалізує питання створення цілісної державної інформаційної системи, що забезпечує ефективний електронний зв'язок. У рамках цієї мети необхідно вжити заходів, пов'язаних із: наданням широкого спектру послуг державного управління в електронному вигляді, які будуть на все більш високому рівні складності (наприклад, послуги транзакцій, що виключають участь посадової особи в процесі обслуговування), використання стандартизованих, сумісних і горизонтальних ІТ-рішень, підтримка цифрових рішень у сфері управління

ресурсами в різних галузях економіки, електронізація процесів всередині адміністрації, що дозволить передавати відповідальність від громадянина до адміністрації, обмін публічними даними при збереженні персональних даних відповідно до високих стандартів захисту, їх повторне використання та просування. Крім того, в рамках цілі передбачені завдання, пов'язані із забезпеченням доступу до Інтернету з дуже високою пропускнуою здатністю, проведенням заходів щодо цифрової доступності, створенням умов для розвитку штучного інтелекту, а також підвищенням рівня кібербезпеки.

Стратегічна ціль IV. Ефективне планування та використання фінансових ресурсів актуалізує завдання пришвидшення регуляторних та інституційних змін, спрямованих на забезпечення бюджетних надходжень, необхідних для фінансування державних видатків, запровадження нової бюджетної системи, що підтримує досягнення стратегічних цілей та пріоритетів розвитку в довгостроковій перспективі, реформування системи державного обліку та удосконалення фінансування органів місцевого самоврядування, модернізації системи фінансової звітності, а також використання фондів Європейського Союзу для розвитку інновацій, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку.

Стратегічна ціль V. Забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки для громадян передбачає нарощення потенціалу Збройних сил України, удосконалення системи попередження та боротьби зі злочинністю та загрозами безпеці та громадському порядку, покращення функціонування служб рятування, цивільного захисту та врегулювання криз, забезпечення міграційної безпеки, інтеграції управління державним кордоном відповідно до вимог стандартів ЄС щодо забезпечення безпеки кордону, зміцнення позиції України в міжнародному середовищі.

На досягнення деяких стратегічних цілей у перспективі до 2035 року впливатимуть результати діяльності, яка здійснюється на основі вже діючих в Україні стратегічних програм та планів галузевого, регіонального, секторального розвитку, а також короткострокових заходів, що належать до постійної операційної діяльності державних органів влади. Успішна реалізація стратегії розвитку України в частини удосконалення правових відносин, розбудови інституцій та підвищення ефективності державних фінансів

сприятиме ефективному виконанню завдань інших стратегічних документів та програм, що діють в нашій країні (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Тематичний зв'язок стратегії розвитку України з іншими стратегічними документами і програмами

Назва документу	Актуальні завдання, пов'язані зі стратегічною метою
1. «Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України» 2. «Стратегія розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України до 2026 року»	<ul style="list-style-type: none"> • Підвищення доступності зовнішнього фінансування для підприємств • Забезпечення середовища, що підтримує конкурентоспроможність підприємств на глобальних ринках (інституційні, правові та фінансові умови); зменшення бар'єрів розвитку (підвищення якості економічного законодавства) • Розвиток джерел фінансування приватних та державних інвестицій та інструментів фінансування розвитку поточної та майбутньої діяльності підприємств (внутрішні кошти, іноземні кошти, у тому числі з ЄС)
3. «Стратегія людського розвитку»	<ul style="list-style-type: none"> • Послідовна політика соціальної інтеграції, розвиток сектору соціальної економіки • Покращення доступу до послуг, включаючи послуги допомоги та догляду для людей похилого віку та осіб з обмеженими можливостями • Цифрові компетентності суспільства • Розширення системи послуг, адресованих людям похилого віку та особам з обмеженими можливостями, що дозволяє максимально розширити їх самостійність та активність • Міграційна політика
4. «Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки»	<ul style="list-style-type: none"> • Багаторівневе управління процесами розвитку на рівні місцевого самоврядування, принцип сталого територіального розвитку • Посилення співпраці та об'єднання зусиль уряду, місцевих органів влади та недержавних організацій • Підтримка зміцнення адміністративного та управлінського потенціалу органів місцевого самоврядування в регіонах, яким загрожує маргіналізація • Удосконалення системи фінансування, управління, програмування та координації соціально-економічної діяльності на всіх рівнях адміністративно-територіального устрою країни. • Розробка системних змін щодо фінансування органів місцевого самоврядування та підвищення ефективності фінансування територіально орієнтованої політики, у тому числі системи фінансування проектів розвитку в регіонах. • Посилення регіональної згуртованості з точки зору інфраструктури цифрового підключення та обміну інформацією
5. «Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року»	<ul style="list-style-type: none"> • Підвищення конкурентоспроможності транспорту • Використання нових технологій, включаючи оцифрування процедур і систем підтримки управління, • Забезпечення системного доступу до транспортних даних, зокрема в автомобільному та громадському транспорті через відкриті точки доступу • Цифрові моделі управління транспортом, цифрова мережева інфраструктура, що стимулює розвиток електромобілів та автономних транспортних засобів

Джерело: розроблено автором

Крім того, стратегія розвитку також повинна відповідати положенням Європейської «зеленої» угоди та пов'язаних з нею документів, що важливо для подальшого просування України на шляху інтеграції до ЄС. Ці документи передбачають реформу європейської економіки до 2050 р. з метою досягнення нейтральності впливу на клімат і навколишнє середовище, більш ефективного використання ресурсів завдяки переходу до чистої циркулярної економіки, включаючи загальні зміни, які мають відбутися в окремі сектори економіки. Запропоновані зміни потребуватимуть численних технологічних та організаційних коригувань стратегічних документів в Україні, завдяки яким мають бути забезпечені значні обсяги капітальних інвестицій, впровадження інноваційних рішень, проведення наукових досліджень, реіндустріалізація, підвищення ефективності системи консалтингу та передачі нових знань. Інвестиційні проекти та проекти, що відповідають напрямкам стратегічного реформування в окремих сферах та заходам, передбаченим в «Плані відновлення України», повинні, серед іншого: сприяти відновленню промислового потенціалу та зміцненню стійкості економіки й суспільства до внутрішніх та зовнішніх шоків, нарощенню потенціалу для пришвидшення економічного зростання, створенню нових робочих місць, підтримувати зміни для забезпечення зрівноваженого розвитку та запровадження цифровізації в економіці та суспільстві.

Водночас, варто зауважити, що темпи виконання зазначених завдань залежатимуть від багатьох факторів, у тому числі від макроекономічної ситуації і тривалості кризових явищ, що може потребувати зміни підходів до вирішення проблем чи вибору першочергових заходів. Створення держави, яка працює ефективно та результативно, і сприяє формуванню демократичного громадянського суспільства, має вирішальне значення для стимулювання можливостей для стабільного розвитку України в умовах повоєнного відновлення економіки.

Результати впровадження комплексної стратегії розвитку полягатимуть у підвищенні якості та ефективності функціонування органів державної влади та

окремих органів державного управління, які широко використовуватимуть сучасні цифрові технології. У свою чергу, електронізація процесів обслуговування громадян та підприємців сприятиме покращенню функціонування управління, зменшенню витрат на обслуговування та підвищенню ефективності роботи. Відбудеться відхід від бюрократичних процедур, спостерігатиметься підвищення ефективності надання послуг. Крім того, вжиті заходи сприятимуть підвищенню ефективності державних інституцій, зміні структури та методу діяльності адміністрації (дебюрократизації), підвищенню ефективності судової влади та всієї системи правосуддя. Крім того, створена прозора система управління розвитком дозволить координувати найважливіші економічні та соціальні процеси, одночасно посилюючи роль просторового планування в реалізації політики розвитку та підвищуючи здатність держави реагувати на загрози. Очікується також істотне покращення якості законодавчої бази, включаючи зменшення регуляторного тягаря з одночасним усуненням суперечностей і двозначності правових положень та вдосконалення правової системи.

Покращення функціонування державних інституцій та удосконалення механізмів управління в Україні є надзвичайно важливими факторами для забезпечення відповідного потенціалу для протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам, які підвищують ефективність системи безпеки на основі поглиблення співпраці та залучення всіх відповідних суб'єктів. Високий рівень внутрішньої та зовнішньої безпеки дозволить запобігати та протидіяти сучасним загрозам і є запорукою розвитку держави.

Усі пропоновані заходи вимагатимуть стабільних, ефективних і сталих державних фінансів і використання коштів з фондів допомоги Європейського Союзу та міжнародних фінансових установ таким чином, щоб це сприяло тривалому розвитку.

Вивчення досвіду нових індустріальних країн дозволяє визначити доцільність формування стратегічних напрямів розвитку України для стимулювання промисловості і забезпечення реіндустріалізації на основі

реалізації промислової політики, яка поєднує два типи: стратегію промислового розвитку шляхом залучення зовнішнього капіталу і стратегію промислового розвитку шляхом використання внутрішніх ресурсів. Перша стратегія полягає у розвитку підприємств з іноземними інвестиціями у промислових зонах з базовою інфраструктурою, такою як земля, транспортна система, водопостачання та електроенергія. Друга стратегія передбачає виробництво продукції з високим рівнем доданої вартості та сприяння розвитку промисловості шляхом використання місцевих ресурсів, таких як мінеральні, сільськогосподарські, лісові ресурси; традиційні технології та культура; людський ресурс.

На даний час в Україні відсутня розроблена і затверджена стратегія промислового розвитку. З огляду на це, існує необхідність визначення основних стратегічних напрямів розвитку промисловості для забезпечення реалізації державної промислової політики. З урахуванням позитивних аспектів індустріалізації азійських країн, які продемонстрували успіхи у повоєнному відновленні економіки, в Україні доцільно розробити «Стратегію промислового розвитку до 2035 року» (далі – Стратегія), яка б ґрунтувалася на знаннях та інноваційних цифрових технологіях, використовуючи при цьому переваги та враховуючи обмеження, що зумовлені природно-ресурсним потенціалом країни.

Враховуючи досвід впровадження промислової політики новими індустріальними країнами, зазначимо, що інновації та ефективність використання ресурсів є не самостійними стратегічними цілями, а лише інструментами їх реалізації. Після завершення війни та за умови покращення безпекової ситуації в Україні, основним викликом в економічній сфері стане необхідність значного підвищення продуктивності праці та інших факторів виробництва. При цьому передбачається, що цей виклик необхідно сприймати в ширшому контексті глобальних макротенденцій і викликів розвитку. Підвищення продуктивності має сприяти збільшенню створеної в українській економіці доданої вартості та підвищенню ефективності, усунувши вузьке

місце, яким є погіршення демографічної ситуації та брак кваліфікованого персоналу.

Враховуючи вище зазначене, основною метою Стратегії визначимо прогресивне, зрівноважене та інклюзивне підвищення продуктивності на основі використання знань та нових технологій, особливо цифрових. За кожним із напрямів Стратегії визначені конкретні цілі, які забезпечать досягнення основної мети (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Цілі Стратегії промислового розвитку України до 2035 року

Стратегічна мета: прогресивне, зрівноважене та інклюзивне підвищення продуктивності на основі використання знань та нових технологій	
Стратегічні напрями	Стратегічні цілі
I. Природні ресурси	Підвищення сировинної ефективності господарства Збільшення використання відновлюваної сировини та біомаси в економіці
II. Трудові ресурси та людський капітал	Розвиток сучасної освіти для забезпечення навчання працівників впродовж життя Підготовка компетентних кадрів для потреб цифровізованої економіки
III. Інвестиції (основний капітал і фінансові ресурси)	Постійне збільшення темпів приватних інвестицій Автоматизація, роботизація та цифровізація підприємств
IV. Інституції	Підвищення якості управління на підприємствах і в державних установах (в державному управлінні)
V. Знання та інновації	Підвищення інтенсивності використання знань, інновацій і технологій в економіці
VI. Цифровізація	Розробка алгоритмічної економіки на основі даних
VII. Інтернаціоналізація	Збільшення кількості експортерів і вартості експорту, особливо на позаєвропейські ринки Збільшення експорту високотехнологічних товарів та каналів електронної комерції

Джерело: розроблено автором

Вищезазначені цілі мають бути досягнуті в умовах зміцнення ринкових механізмів. Державна діяльність не може замінити масове підприємництво, яке реагує на попит споживачів, але вона може підтримувати його шляхом створення сприятливого правового середовища, надання суспільних благ, розвитку людського та соціального капіталу та стимулювання тих ринків, які мають позитивний вплив на всю економіку (наприклад, ринок капіталу або ринок знань і технологій). Основою для розкриття додаткового потенціалу

підприємств має стати широка дерегуляція та забезпечення простоти, ясності та тривалості господарського права.

Особлива роль у зростанні продуктивності відводиться промислового розвитку та промисловій політиці. Це пов'язано зі здатністю цього сектора використовувати та поширювати нові технології, стимулювати інновації та масштабувати виробництво. В умовах європейської інтеграції промислова політика України також має відповідати на виклики скорочення викидів парникових газів та модернізації енергетичної системи. Врахування кліматичних цілей у промисловій політиці зменшить ризик збереження технологічної відсталості національних компаній і, таким чином, знизить втрати експортного потенціалу вітчизняних галузей промисловості, наприклад машинобудування, виробництва хімікатів або полімерних матеріалів.

Враховуючи процеси деіндустріалізації в Україні та втрату значної частини промислового потенціалу під час війни, для залучення прямих інвестицій в економіку необхідно покращити інвестиційний клімат для вирішення проблем довгострокового характеру. Необхідним є вжиття заходів для сприяння розвитку пріоритетних галузей промисловості, що передбачають розвиток інфраструктури та надання стимулів для інвесторів. Також важливим є забезпечення розвитку людських ресурсів з точки зору підвищення кваліфікації працівників, підтримка інноваційних підприємств і МСП, що створюють наукомістку продукцію, забезпечення співпраці приватного бізнесу і наукових установ на основі розвитку новітньої інфраструктури, пов'язаної з інформаційними та телекомунікаційними технологіями.

Висновки до розділу

1. Негативні тенденції, що склалися упродовж останніх п'яти років в українській економіці проявляються у скороченні промислового виробництва, зниженні експорту товарів та зростанні сировинної місткості експорту, зменшенні забезпеченості економіки капітальними інвестиціями та погіршенні їх якісної структури. В цій ситуації актуальним завданням є проведення реформ

в нашій країні з метою пришвидшення економічного зростання та зміцнення конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Для вирішення зазначених проблем доцільно використати успішний досвід нових індустріальних країн за такими напрямками: (1) реіндустріалізація економіки на основі розвитку високотехнологічних галузей промисловості з наявним експортним потенціалом та більш активне їх включення в глобальні ланцюги створення вартості; (2) удосконалення інституційних механізмів регулювання інвестиційної діяльності та створення сприятливих умов для збільшення обсягів залучених інвестицій; (3) внесення змін в законодавство з метою покращення умов ведення бізнесу для сприяння розвитку малих і середніх підприємств; (4) збільшення державної підтримки науково-дослідних установ та інноваційних підприємств, реформування системи освіти відповідно до потреб побудови перспективної галузевої структури економіки.

2. Успішна реалізація стратегій розвитку нових індустріальних країн забезпечувалася реформуванням усіх секторів економіки та сфер життєдіяльності завдяки комплексному удосконаленню інституцій та підвищенню ефективності державного управління. Відповідно для України ключовим завданням є підвищення ефективності державного управління та побудова сучасної демократичної системи адміністрування на основі стратегії розвитку, спрямованої на реалізацію завдань щодо удосконалення правових відносин, розбудови інституцій, стратегічного розвитку управління, цифровізації державних послуг, зміцнення сфери публічних фінансів, залучення і ефективного використання коштів ЄС, забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки для громадян. В Україні також необхідно розробити і впроваджувати Стратегію промислового розвитку, основною метою якої визначимо прогресивне, зрівноважене та інклюзивне підвищення продуктивності на основі використання знань та нових технологій. Для досягнення цієї мети необхідно передбачити відповідні заходи за такими стратегічними цілями: ефективне використання природних ресурсів; підвищення якості людського капіталу; збільшення та покращення галузевої

структури інвестицій; удосконалення інституційного середовища; підвищення інтенсивності створення та використання новітніх технологій; цифровізація; інтернаціоналізація та експортна орієнтація промислового виробництва.

ВИСНОВКИ

1. Нові індустріальні країни - це країни, що розвиваються, які завдяки комплексним інституційним змінам за порівняно короткий час забезпечили високі темпи економічного зростання, високий рівень якості життя населення та перехід від факторної моделі економічного розвитку до розвитку на основі інновацій та інтелектуального потенціалу. Залежно від часу початку періоду стрімкого економічного розвитку виділяють чотири «хвилі» появи нових індустріальних країн: (1) Республіка Корея, Сінгапур, Тайвань, Гонконг; (2) Аргентина, Бразилія, Мексика, Чилі, Уругвай; (3) Малайзія, Таїланд, Індія, Кіпр, Туніс, Туреччина, Індонезія; (4) Китай, Філіппіни, В'єтнам. Крім цього, нові індустріальні країни поділяють на: індустріальні країни з високим рівнем доходу; індустріалізовані країни з високим доходом; індустріальні країни із середнім доходом; індустріалізовані країни із середнім рівнем доходу; країни з низьким рівнем доходу.

2. В умовах глобальної конкуренції забезпечення економічного зростання країн залежить від здатності урядів розробляти і впроваджувати ефективні національні стратегії розвитку. Національна стратегія включає інструменти та заходи, спрямовані на досягнення національних інтересів та зміцнення позицій країни в глобальному середовищі на основі створення нових та реформування існуючих пріоритетних секторів економіки, залучення значних обсягів інвестицій, стимулювання інновацій та накопичення капітальних ресурсів. Стратегії економічного розвитку нових індустріальних країн передбачали державну підтримку промисловості і поєднували заходи експортоорієнтованої політики та політики імпортозаміщення.

3. У глобальній економіці спостерігаються значні зміни в розподілі економічного зростання між регіонами, що зумовлено швидким розвитком нових індустріальних країн в Азії та Латинській Америці. Роль Китаю та азіатських економік, що розвиваються, зростає, а тривале економічне домінування США та Європи поступово послаблюється. Більшість нових індустріальних країн, включно з Китаєм, докладають значних зусиль для

запобігання зниженню темпів економічного зростання та для швидшого наближення до групи країн з високим рівнем національного доходу. Це потребує проведення глибоких структурних реформ в інституціях, ринкових відносинах та економічній політиці нових індустріальних країн, особливо третьої та четвертої «хвиль».

4. Проаналізований досвід нових індустріальних країн є корисним для інших країн, що розвиваються. Формування промислової політики в інших країнах, що розвиваються, повинно відбуватися з використанням досвіду азійських країн. При цьому необхідно забезпечити: посилення ролі держави в цільовому галузевому розвитку та сприянні збитковим галузям, які мають потенціал розвитку; бюджетні трансферти для підтримки пріоритетних галузей промисловості; чітке визначення мети та тривалості державного регулювання промислової сфери; одночасне використання обидвох стратегій індустріалізації (імпортозаміщення та експортної орієнтації) і вчасну ідентифікацію переломного моменту.

5. Нові індустріальні країни першої «хвилі» продемонстрували швидкі темпи економічного зростання завдяки ефективним стратегіям промислового та соціального розвитку. Основними складовими цих стратегій стали політика імпортозаміщення, підтримка інвестицій у технологічну інфраструктуру, підвищення рівня високотехнологічності виробництва. Досвід нових індустріальних країн Азії показує наявність взаємозв'язку між динамікою виробництва та зростанням експорту. Швидке економічне зростання та зміцнення конкурентних позицій Тайваню, Гонконгу, Південної Кореї та Сінгапуру на міжнародних ринках стало результатом ефективної державної політики, зовнішньої допомоги, освоєння зовнішніх ринків, сприятливої політичної ситуації в глобальному масштабі.

6. Країни, що розвиваються, можуть використати досвід успішного розвитку В'єтнаму в частині реалізації реформи освіти, яка добре узгоджена з поточними потребами ринку праці та враховує економічні перетворення. Багаторічний досвід зростання Філіппін підтверджує важливість структурних

реформ, які зіграли ключову роль у відновленні та подальшому прискоренні зростання країни. Відновлення зростання забезпечувалося відкритістю торгівлі, поступовим відкриттям і поглибленням фінансового сектора, а також розвитком інфраструктури, що підвищило зовнішню конкурентоспроможність країни.

7. Економіка України характеризується скороченням промислового виробництва, зниженням експорту товарів та зростанням сировинної місткості експорту, зменшенням забезпеченості економіки капітальними інвестиціями та погіршенням їх якісної структури. Для вирішення зазначених проблем доцільно використати успішний досвід нових індустріальних країн за такими напрямками: реіндустріалізація економіки на основі розвитку високотехнологічних галузей промисловості з наявним експортним потенціалом та більш активне їх включення в глобальні ланцюги створення вартості; удосконалення інституційних механізмів регулювання інвестиційної діяльності та сприяння збільшенню обсягів залучених інвестицій; внесення змін в законодавство з метою покращення умов ведення бізнесу для сприяння розвитку малих і середніх підприємств; збільшення державної підтримки науково-дослідних установ та інноваційних підприємств, реформування системи освіти відповідно до потреб побудови перспективної галузевої структури економіки.

8. Успішна реалізація стратегій розвитку нових індустріальних країн забезпечувалася реформуванням усіх секторів економіки та сфер життєдіяльності завдяки комплексному удосконаленню інституцій та підвищенню ефективності державного управління. Відповідно для України ключовим завданням є підвищення ефективності державного управління та побудова сучасної демократичної системи адміністрування на основі стратегії розвитку, спрямованої на реалізацію завдань щодо удосконалення правових відносин, розбудови інституцій, розвитку управління, цифровізації державних послуг, зміцнення сфери публічних фінансів, залучення і ефективного використання коштів ЄС, забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки для громадян. Важливою складовою державної політики індустріалізації економіки

має стати Стратегія промислового розвитку України до 2035 року, основною метою якої є підвищення продуктивності на основі використання знань та нових технологій. Досягненню цієї мети сприятимуть заходи з: ефективного використання природних ресурсів; підвищення якості людського капіталу; збільшення та покращення галузевої структури інвестицій; удосконалення інституційного середовища; підвищення інтенсивності створення та використання новітніх технологій; цифровізації; інтернаціоналізації та експортної орієнтації промислового виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брензович К.С., Ісак З.І. Нові індустріальні країни «третьої хвилі» у глобальній економіці. Інфраструктура ринку. 2019. Вип. 37. С. 18-24. URL: http://market-infr.od.ua/journals/2019/37_2019_ukr/5.pdf.
2. Top 25 Developed and Developing Countries. URL: <https://www.investopedia.com/updates/topdeveloping-countries>.
3. <https://www.worlddata.info/newly-industrialized-countries.php>.
4. Newly Industrialized Countries 2024. World Population Review. <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/newly-industrialized-countries>.
5. Шевчук В. Міжнародна економіка: Теорія і практика. Навчальний посібник. Львів: Каменяр, 2003. 719 с.
6. Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. Міжнародні економічні відносини. Київ: Знання, 2008. 406 с.
7. UNIDO Country Classification. Methodological document. Edition 2024 UNIDO Statistics. <https://stat.unido.org>.
8. Gross domestic spending on R&D % of GDP, 2021. OECD. <https://www.oecd.org/en/data/indicators/gross-domestic-spending-on-r-d.html>.
9. Bresser-Pereira L. C. National Development Strategy: the Key Growth Institution. https://www.researchgate.net/publication/23646132_National_Development_Strategy_the_Key_Growth_Institution.
10. Bresser-Pereira L. C. New developmentalism and conventional orthodoxy. *Economie Appliquée*. 2006. Vol. 59(3). Pp. 61-94.
11. Simon H. A. and P. A. Simon. Trial and error search in solving difficult problems. In: *Models of Thought*. New Haven: Yale University Press, 1979. Pp. 175-180.
12. Fischer S. Economic Growth and Economic Policy. <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781451970005/ch008.xml>.
13. Fishlow A. The State of Latin American Economics. Report on Economic and Social Progress in Latin America. Inter-American Development Bank, Washington: IADB, 1985.

14. Krueger A. O. Problems of Liberalization. Economic Liberalization in Developing Countries, (ed.) A. M. Choksi and D. Papageorgiou. New York: Basil Blackwell, 1986.

15. Balassa B. Development Strategies in Semi-Industrial Economies. Baltimore: Johns Hopkins Press, 1982.
<https://documents1.worldbank.org/curated/pt/917731468766812681/pdf/multi0page.pdf>.

16. Chang, Ha-Joon. Policy space in historical perspective, with a special reference to trade and industrial policies. Economic and Political Weekly. 2006. Vol. 41(7). Pp. 627-633.

17. Harberger A. C. Economic Policy and Economic Growth. In World Economic Growth, ed. by A.C. Harberger. San Francisco: Institute for Contemporary Studies, 1984.

18. Zielińska-Głębocka A. Zmiany w strukturze gospodarki światowej a współzależność i polaryzacja interesów gospodarczych na linii: wysoko rozwinięta strefa euroatlantycka a gospodarki wschodzące Azji. Kryzysy systemowe. 2014.
<https://nauka-polska.pl/#/profile/publication?id=6239037&k=n356ad>.

19. Antràs, P., Chor, D., Fally, T. and Hillberry, R. Measuring the upstreamness of production and trade flows. American Economic Review. 2015. Vol. 102(3). pp.412-416.

20. Boddin D. The Role of Newly Industrialized Economies in Global Value Chains. IMF Working Paper. October, 2016. WP/16/207.

21. Woolcock S. The newly industrializing countries, trade, and adjustment in the OECD economies. Intereconomics. 1981. Vol. 16(1). pp. 13-18.

22. Regional Economic Outlook: Asia and Pacific. IMF, 2013.
https://www.imf.org/-/media/Websites/IMF/imported-flagship-issues/external/pubs/ft/reo/2013/apd/eng/_areo1013pdf.ashx.

23. World Development Indicators. The World Bank.
<https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/about-world-development-indicators.html>.

24. GDP per capita, PPP (current international \$) - Europe and Central Asia (IFC classification).
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?locations=C5>.

25. Comin D.A., Mestieri M. Technology Diffusion: Measurement, Causes and Consequences. NBER Working Paper 19052, May 2013.

26. Agarwal M., Whalley J. China and India: Reforms and the Response: How Differently Have the Economies Behaved. NBER Working Paper 19006, May 2013.

27. The Global Competitiveness Report 2016–2017. World Economic Forum. URL: https://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf.

28. Lall, S. The East Asian Miracle: Does the Bell Toll for Industrial Strategy? World Development. 1994. Vol. 22(4). Pp. 645-653.

29. Islam, I. Political Economy and East Asian Economic Development. Asian-Pacific Economic Literature. Asia Pacific School of Economics and Government. The Australian National University. 1992. Vol. 6(2). Pp. 69-101. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8411.1992.tb00072.x>.

30. Yang, S. C. Manufactured Exports of East Asian Industrializing Economies and Possible Regional Cooperation. Routledge, New York, 1994.

31. Adams, F. G., & Davis, I. M. The Role of Policy in Economic Development: Comparisons of the East and Southeast Asian and Latin American Experience. Asian-Pacific Economic Literature – Guildford. 1994. Vol. 8(3). Pp. 9-23. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8411.1994.tb00123.x>.

32. Rodrik D., Stiglitz J. E. A new growth strategy for developing nations. <https://drodrik.scholar.harvard.edu/publications/new-growth-strategy-developing-nations>.

33. Chang, H-J. Industrial Policy in East Asia: Lessons for Europe. EIB Papers. European Investment Bank (EIB). 2006. Vol. 11(2). Pp. 106-132. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/44860/1/515665460.pdf>.

34. Naya S., McCleery R. K. The Asian Development Experience and its Relevance to African Development Problems. Kobe Economic and Business Review. 1993. Vol. 38. Pp. 71-133.

35. Roemer, M. Industrial Strategies: Outward Bound. In D. L. Lindauer D.L., & M. Roemer (Eds.), *Asia and Africa: Legacies and Opportunities in Development* (pp. 233-265). Institute for Contemporary Studies, VIII, San Francisco, 1994.

36. Lindauer, D.L., & Roemer, M. Legacies and Opportunities. In D. L. Lindauer & M. Roemer (Eds.), *Asia and Africa: Legacies and Opportunities in Development* (pp. 1-24). Institute for Contemporary Studies, VIII, San Francisco, 1994.

37. Досвід азіатських тигрів: Гонконгу, Південної Кореї, Сінгапуру, Тайваню. URL: <https://strategy.uifuture.org/dosv%D1%96d-aziyskih-tigr%D1%96v-gonkongu-p%D1%96vdennoi-korei-s%D1%96ngapuru-tayvanyu.html>.

38. Wade, R. H. *The Role of Industrial Policy in Developing Countries*. UNCTAD, New York, Geneva, 2015. <https://unctad.org/system/files/official-document>.

39. Woronoff, J. *Asia's "Miracle" Economies*. 2nd Ed. Armonk, N.Y. and Sharpe, London. 1992.

40. Auty, R. M. *Industrial Policy Reform in Six Large Newly Industrializing Countries: The Resource Curse Thesis*. *World Development*. 1994. Vol. 22(1). pp. 11-26.

41. Adams, F. G., & Davis, I. M. *The Role of Policy in Economic Development: Comparisons of the East and Southeast Asian and Latin American Experience*. *Asian-Pacific Economic Literature – Guildford*. 1994. Vol. 8(3). Pp. 9-23. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8411.1994.tb00123.x>.

42. Domiter M. Polityka gospodarcza i handlowa wybranych krajów Azji Południowo-Wschodniej i Wschodniej. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Ekonomia i Międzynarodowe Stosunki Gospodarcze*. 2008. nr 28. s. 60-70.

43. Bossak J.W., Bieńkowski W. *Międzynarodowa zdolność konkurencyjna kraju i przedsiębiorstw. Wyzwania dla Polski na progu XXI wieku*. Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2004.

44. McMillan, M., Rodrik, D., & Verduzco-Gallo, I. *Globalization, Structural Change, and Productivity Growth, with an Update on Africa*. *World Development*. 2014. Vol. 63. Pp. 11-32.

45. Stiglitz, J. E. Some Lessons from the East Asian Miracle. The World Bank Observer. 1996. Vol. 11(2). Pp. 151-177.

46. Kaplan, R. D. Asia's Rise Is Rooted in Confucian Values. The Wall Street Journal, 2015. <https://www.wsj.com/articles/asias-rise-is-rooted-in-confucian-values-1423254759>.

47. Bozkurt T., Karaköy Ç. International trade review of Asian Tigers countries (2000-2020). Journal of Process Management and New Technologies. 2022. № 1-2. p. 52-69.

48. Tricker R.I. Alternative models of the market economy – the case of Hong Kong, [in:] H.G. Fleck, R. Ławniczak, Alternative Models of the Market Economy for Transitional Economies, Sorus Press, Warszawa 1993, p. 225.

49. Statistics on merchandise trade. World Trade Organization. https://www.wto.org/english/ress_e/statise/merch_trade_stat_e.htm.

50. Wziątek-Kubiak A. Kontrowersje wokół proeksportowej strategii rozwoju. Warszawa: Poltext, 1996.

51. Nam Ch.-H. Export promotion strategy and economic development in Korea. [in:] Ch. Milner (ed.), Export Promotion Strategies: Theory and Evidence from Developing Countries, Harvester Wheatsheaf, New York, 1990.

52. OECD Economic Surveys: Korea-2001. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-korea-2001_eco_surveys-kor-2001-en.html.

53. Beresford M. Economic transition in Việt Nam. Paris: Gret-Karthala, 2002.

54. Barjot D., Park-Barjot R. Viet Nam: the rise of a new industrialization nation. 2023. Vol. 1. hal-04010729. <https://hal.science/hal-04010729/document>.

55. Kerkvliet B. J.T. The Everyday Politics. How Việt Nameese Peasants transformed National Policy, Ithaca, Cornell University/SEAS, 2005.

56. Baum A. Vietnam's Development Success Story and the Unfinished SDG Agenda. IMF Working Papers. 2019. WP/20/31. <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2020/English/wpia2020031-print-pdf.ashx>.

57. Vietnam Foreign Direct Investment. <https://tradingeconomics.com/vietnam/foreign-direct-investment>.

58. Brueckner M., Hansl B. Drivers of Growth in the Philippines, CEPR Discussion Papers 702. Centre for Economic Policy Research, Research School of Economics, Australian National University, 2018.

59. Growth and Productivity in the Philippines: Winning the Future. World Bank, Washington, DC, 2018.
<https://documents1.worldbank.org/curated/ar/586871537541775427/pdf/130056-REVISED-WB-Growth-and-Productivity-Full-Report-ONLINE.pdf>.

60. Broulès, R., G. Clette, J. Lopez, J. Mairesse and G. Nicoletti. Do product market regulations in upstream sectors curb productivity growth? Panel data evidence from OECD countries. *The Review of Economics and Statistics*. 2013. Vol. 95(5). Pp. 1750-1768.

61. Epifani, P., and G. Gancia. Trade, Markup, Heterogeneity and Misallocations. *Journal of International Economics*. 2011. Vol. 83 (1), pp. 1–13.

62. Ukraine GDP per capita PPP. <https://tradingeconomics.com/ukraine/gdp-per-capita-ppp>.

63. GDP per capita adjusted for Purchasing Power Parity in Vietnam from 1990 to 2022 (in current international U.S. dollars).
<https://www.statista.com/statistics/1310418/vietnam-gdp-per-capita-ppp/>.

64. GDP per capita, PPP (current international \$).
https://data.un.org/Data.aspx?q=gdp+philippines&d=WDI&f=Indicator_Code%3ANAY.GDP.PCAP.PP.CD%3BCountry_Code%3APHL.

65. Malaysia: Gross Domestic Product per Capita PPP.
<https://www.ceicdata.com/en/malaysia/gross-domestic-product-purchasing-power-parity/my-gdp-ppp-gdp-per-capita>.

66. Ukraine: GDP growth (annual %).
<https://data.worldbank.org/country/ukraine>.

67. Vietnam GDP Growth Rate 1985-2024.
<https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/vnm/vietnam/gdp-growth-rate>.

68. Philippines GDP Growth Rate 1961-2024.
<https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/PHL/philippines/gdp-growth-rate>.

69. Malaysia GDP Growth Rate 1961-2024.
<https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/mys/malaysia/gdp-growth-rate>.

70. Індекси промислової продукції за видами діяльності та основними промисловими групами (ОПГ) за 2013-2023 роки. <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

71. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності промисловості у 2010–2023 роках.
<https://www.ukrstat.gov.ua/>.

72. GDP (current US\$). World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files.
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations>.

73. Merchandise exports by product group. World Trade Organization.
<https://stats.wto.org/>.

74. Merchandise imports by product group. World Trade Organization.
<https://stats.wto.org/>.

75. Товарна структура зовнішньої торгівлі України у 2023 р.
<https://www.ukrstat.gov.ua/>.

76. Капітальні інвестиції за видами активів за видами економічної діяльності у 2018-2023 рр.
https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ibd/kin/kin_va_ved/arh_kin_va_ved_21_u.htm.

77. Прямі іноземні інвестиції в Україні з 2002 по 2024 рр. Міністерство фінансів України. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi>.